



# ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, 1866.

ΤΟΜΟΣ ΙΓ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 380.

## ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚΗ.

(Συνέχ. και τέλος. Ίδε φυλλάδ. 378 και 379.)

Β'.

Μεταξύ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ διδασκόμενων μαθημάτων, πρῶτιστον πάντων θεωρεῖται τὸ τῆς θρησκείας· ἀλλ' ἐν Ἀμερικῇ δὲν διδάσκεται· καὶ οὐ μόνον δὲν διδάσκεται, ἀλλὰ καὶ αὐστηρῶς ἀπαγορεύεται πρὸς τοὺς διδασκάλους ἡ μνεῖα δογμάτων ὁποιασδήποτε θρησκείας. Μόνη προσευχὴ ἐπιτρέπεται τὸ *Πάτερ ἡμῶν*. Ἐξ ἐναντίας ὀφείλουσι νὰ καλλιεργῶσι τὸ ἠθικὸν αἶσθημα, θεμελιούμενοι ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φυσικῆς θρησκείας. Ἰδοὺ τί περὶ τούτου διαλαμβάνει ὁ νόμος τῆς Μασσαουσέτης, ὅστις ἰσχύει καὶ κατὰ πάσας σχεδὸν τὰς λοιπὰς Πολιτείας· « Οἱ διδάσκαλοι ὀφείλουσι νὰ ἐνσταλάξωσι διὰ παντὸς τρόπου εἰς τὰς καρδίας τῶν νέων τὴν εὐσέβειαν, τὴν δικαιοσύνην, τὸ πρὸς τὴν ἀλήθειαν σέβας, τὴν ἐρωτα τῆς πατρίδος καὶ τὴν πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπην, τὴν νηφαλιότητα, τὴν φιλοπονίαν, τὴν σωφροσύνην, τὴν μετριοπάθειαν, τὴν ἐγκράτειαν καὶ πάσας τὰς ἄλλας ἀρετάς, αἵτινες κοσμοῦσι τὴν κοινωνίαν καὶ θεμέλια εἰσὶ τῆς πολιτείας. Ὄφειλουσι πρὸς τούτους ν' ἀποδεικνύωσι πρὸς τοὺς μαθητὰς δι' ἐρμηνεύας καταλλήλου εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτῶν, πῶς

αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ τείνουσιν εἰς διατήρησιν καὶ τελειοποίησιν τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν, εἰς ἐμπέδωσιν τῶν ἀνεκτιμητῶν εὐεργετημάτων τῆς ἐλευθερίας καὶ εἰς ἐξασφάλισιν τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας, καὶ πῶς τὰ ἐλαττώματα ἐξ ἐναντίας φέρουσιν ἀναποφεύκτως εἰς μεγίστας συμφοράς. » Κρίνοντες δὲ ἐκ τῶν καρπῶν πληροφορούμεθα ὅτι τὸ θαυμάσιον τοῦτο πρόγραμμα ἐφαρμόζεται ἀκριβῶς. Ἐν μὲν τῇ Εὐρώπῃ ἐπαναλαμβάνομεν κατὰ κόρον τὸν ἀφορισμὸν τούτον· « Καὶ αὐτὸς ὁ ἀὴρ τὸν ὁποῖον ἀναπνεύουσιν εἰς τὰ σχολεῖα τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ εἶναι θρησκευτικὸς καὶ ἠθικὸς, καὶ ὅτι σχολεῖα ὅπου δὲν διδάσκεται ἡ κατήχησις πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς τόπος ἀπωλείας. » Ἐν δὲ Ἀμερικῇ, λέγονται μὲν τὰ αὐτὰ, δοξάζουσιν ὅμως ὠφελιμώτερον νὰ διδάσκωνται τὰ δόγματα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἢ ἐν τῷ σχολείῳ· καὶ ἰδοὺ οἱ λόγοι.

Ἐν πρώτοις, λέγουσιν, ὅπου ἡ πολιτεία χωρίζεται ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, τὰ σχολεῖα πρέπει νὰ ὦσιν ὅλως διόλου λαϊκὰ, διότι τὸ λαϊκὸν κράτος συνέστησεν αὐτὰ. Ἐὰν ἀναμίξῃς εἰς τὸ σχολεῖον ἱερεῖα, ὀφείλεις νὰ ὑποκύψῃς εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ ἢ νὰ ἐπιβάλῃς τινὰς ὄρους· ἄρα διαπραγματεύεσαι συνθήκην· ὥστε ἐὰν ἀποχωρήσῃ ὁ ἱερεὺς τὸ σχολεῖον καταστρέφεται. Πλὴν τούτου δὲν πρέπει νὰ προσβληθῇ ἡ ἰσότης τῶν θρησκευμάτων· τὴν δημοσίαν

διδασκαλίαν συντηροῦσιν αἱ κοινὰ τῶν πολιτῶν πάντων συνεισφορὰι· ἐὰν λοιπὸν προτιμήσῃς μίαν θρησκείαν ἀδικεῖς πάσας τὰς λοιπὰς, διότι δαπανᾷς τὰ χρήματα αὐτῶν εἰς διάδοσιν θνησιμίου, κατ' αὐτὰς, πλάνης. Καὶ εἰς μόνον ἀνδραγατηθῆναι ἀνάγκη νὰ σεβασθῇ ἡ πολιτεία τὴν δικαιοσύνην, διότι ἡ παραβίασις τῆς συνειδήσεως εἶναι ἀποτρόπαιον πᾶσι γὰρ. Πλὴν τοῦτου συμφέρει εἰς τὴν θρησκείαν νὰ διδάσκειται εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ εἰς τὰς σχολαί. Εἰς τὰς σχολαί, διδασκαλιὰ μετὰ τῶν ἄλλων μαθημάτων, θεωρεῖται ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ καὶ προσενεῖ μάλλον κόρον· ὁ μαθητὴς ἐπαναλαμβάνει τὸ περι αὐτῆς μάθημα διδόν προφανῆ σημεῖα στενοχωρίας, ἐνίοτε δὲ καὶ ὁ διδάσκαλος. Ὅστις παρευρέθη εἰς μάθημα κατηχήσεως ἐπέστη βεβαίως ὅτι ἡ ἐκ στήθους ἐκπαίδειξις γίνεται ὡς ἀπλῆ τις ἀσκήσις τῆς μνήμης, καὶ ὅτι οὐδὲν θρησκευτικὸν αἰσθητικὸν ἐμπνέει εἰς τὸν μαθητήν. Ὅταν ὅμως ἡ κατήγησις διδάσκειται ὑπὸ ἱερέως καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ, τὸ μάθημα μετακλιμαίνεται τοῦ ἱεροῦ χαρακτῆρος καὶ ταύτης καὶ ἐκείνου, καὶ χαράσσεται εἰς τὸν νοῦν τοῦ παιδίου διὰ θείας οὕτως εἰπεῖν σμίλης. Πρὸς δὲ τὸν λέγοντα ὅτι σχολαί ὅπου δὲν διδάσκονται ἡ θρησκεία εἰσὶν ἀντιθρησκευτικά — Οὐχί, ἀποκρίνονται οἱ Ἀμερικανοί. Τὰ σχολαί τῆς γεωργίας, τὰ τῶν τεχνῶν, τὰ πανεπιστήμια δὲν ἀντιμάχονται εἰς τὴν θρησκείαν, διότι δὲν διδάσκονται ἐν αὐτοῖς τὰ θρησκευτικά δόγματα· δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ σκοπὸς αὐτῶν. Ἐπίσης καὶ τὰ δημοτικὰ σχολαί σκοπὸν ἔχουσι νὰ διδάσκωσιν εἰς τὰ παιδία τὸ ἀναγνώσκω καὶ γράφω. Σεβόμενοι δὲ τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς θρησκείας δὲν ἀναμιγνύμεν τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν μετὰ τῶν συνήθων μαθημάτων, ἀλλ' ἀφίνομεν αὐτὴν εἰς τὰς οἰκογενεῖας καὶ τοὺς πατρὶ τοῦ ἀνεξαρτήτως ἐκλεγμένους ἱερεῖς. »

Τοσοῦτ' ὁ φόβος οἱ Ἀμερικανοὶ μὴ δοθῇ πρὸς τὸν λαὸν ἡ παρ' αὐτῶν καλουμένη αἰρετικὴ (sectarian) ῥοπή, δηλαδὴ ἡ σφοδρὰ τούτου ἡ ἐκείνου τοῦ θετικοῦ θρησκείας, ὡστε ὁ νόμος ἀπαγορεύει ῥητῶς πρὸς πάντα ἱερεῖα ὅποιασδήποτε λατρείας, νὰ γίνῃ μέλος ἐπιτροπῆς ἀφορώσης τὰς τῆς παιδείας. Πλὴν δὲ τῶν Καθολικῶν, πᾶσαι αἱ μερίδες καὶ πᾶσαι αἱ αἰρέσεις ἐγκρίνουσι τὸ σύστημα τοῦτο. Οἱ Καθολικοὶ νομίζουσιν ὅτι ἐὰν ἐπιτραπῇ πρὸς τοὺς πρεσβεύοντας θρησκείαν, βῆσιν ἔχουσαν τὴν τυρῆν ὑποταγὴν εἰς τὰ ψήφιστα πᾶσα ἐνδοκομένου πολλὴ μακρὰν τοῦ Ἀτλαντικοῦ, νὰ παραδεχθῶσιν τοιοῦτο σύστημα, θέλουσιν ἐπὶ τέλους ἀποσκιρτήσῃ, ὡς εὐρίσκόμενοι εἰς συνάφειαν μετὰ θρησκείας ἀρχὴν ἐχούσης τὴν ἐρευνην.

Τῶν δὲ τέκνων τῶν Διαμαρτυρομένων ἡ θρησκευ-

τικὴ διδασκαλίαν γίνεται τὴν Κυριακὴν ὅθυστον ἀληθῶς σύστημα, κατ' ἕνα ἄρχονται μὲν διδάσκοντες ἀπὸ τῶν πρώτων στοιχείων, φθάνουσι δὲ μέχρι τῆς ἐρμηναίας τῶν σπουδαιοτάτων ζητημάτων. Ὅσας οἰκοδομητικὰς νὰς, προστίθεται καὶ εὐρύχωρος αἴθουσα (lectures room), εἰς τὴν συνέρχονται κατὰ Κυριακὴν τὰ παιδία τῶν Διαμαρτυρομένων, ὅποιαδήποτε καὶ ἀν' ἢ ἢ αἵρεσις εἰς τὴν ἀνήκουσι (\*). Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ἐνταῦθα οἱ ἱερεῖς ὑποχωροῦσιν εἰς τοὺς λαϊκούς. Καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες ἐκ τῶν ἐγκριωτέρων ἀμιλλῶνται τίς νὰ διδάξῃ τὰ μικρὰ παιδία· τοιαύτην δὲ ἀμιλλὰν ἀροσιώσεως δὲν ἐννοοῦμεν ἡμεῖς ἐν Εὐρώπῃ. Τὰ μέλη τῶν ἀνωτάτων δικαστηρίων, οἱ ἀρχαῖοι τῶν πόλεων καὶ τῶν πολιτειῶν, οἱ στρατηγοὶ αὐτοὶ δὲ ἀπαξιοῦσι τὸ ταπεινὸν ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου παιδίων. Ὅτε ὁ στρατηγὸς Ἀρρίσον ἐξελέθη πρόεδρος τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν, ἐδιδάσκοντες ἐκ σχολαί Κυριακῆς. Οὕτω δὲ ὁ Χριστιανισμὸς, διδασκόμενος ὑπ' ἀνδρῶν μεμιγμένων εἰς τὰ τοῦ ἀστυκῶ καὶ πολιτικῶ βίου, ἀπεκδυέται παντὸς ἱερῆτος καὶ αἰρετικῶ χαρακτῆρος, γίνεται δόγμα ἠθικὸν θεμελιούμενον ἐπὶ πίστεως ζωῆς μὲν, ἀλλ' εὐρείας, καὶ εἰσχωρεῖ καὶ εἰς τὰ τελευταῖα στρώματα τῆς κοινωνίας, χορηγῶν αὐτοῖς κρηπίδα στερεὰν, ἀντέχουσαν καὶ εἰς δεινοτάτους σπασμούς. Τὰ σχολαί τῆς Κυριακῆς ἀποτελοῦσι μίαν τῶν ἐδράων βάσεων τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Καὶ μὴ νομίση τις ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἰσθητικὸν εἶναι ἐκεῖ ἀσθενές. Ἐξ ἐναντίας οὐδαμῶς εὐρίσκειται γενικώτερον, βελύτερον καὶ ἰδίως φιλελευθέρω. Τοῦτο βεβαίως πάντες οἱ περιηγηταί, ὁ δὲ Τοκβίλ καὶ προστίθουσιν ὅτι ἡ πίστις εἶναι ἡ βῆσις καὶ τὸ ἀντιρροπὸν τῆς ἀπειρορίστου ἐλευθερίας. Ταύτην δὲ τὴν ἰσχὺν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθητικῶς εὐκόλως συμπεραίνωμεν ἐκ τῶν χρηματικῶν θυσιῶν. Αἱ ἐκδοταὶ συνεισφοραὶ πρὸς μισθοδοσίαν τῶν ἱερέων ἀναβάνουσιν εἰς 150 καὶ ἐπέκεινα ἑκατομμύρια δραχμῶν κατ' ἕτος!

Διὰ τὰς τεσσαρκατοκατὼ χιλιάδας τῶν ὑπερχόντων ναῶν ἐδαπνῆθησαν 670 ἑκατομ. δραχμῶν ἀνεγείρονται δὲ κατ' ἕτος 1,200 ναὶ δυνάμει 50 καὶ 60 ἑκατομ. δραχμῶν. Προστιθεμένων δὲ καὶ 45 ἑκατομμυρίων, δαπανωμένων εἰς παντοῖα εὐσεβῆ

(1) Τρεῖς ἑκατομμύρια παιδίων φοιτῶσιν, ὡς λέγεται, εἰς τὰς σχολαί τῆς Κυριακῆς, διδάσκουσι δὲ τετρακαταὶ χιλιάδες ἄνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ἐταιρῖται ἱερέων στέλλουσιν ἀνθρώπους εἰς πᾶσας τὰς πτωχὰς συνοικίας, ὅπως συνάγωσι τὰ παιδία, τῶν ὁποίων τὴν ἀγωγὴν ἀμελοῦσιν οἱ πατέρες. Σωτήριον τὸ ἔργον! διότι προτιμώτερον εἶναι νὰ φωτίζωμεν καὶ νὰ ἠθιοποιῶμεν τοὺς ζῶντας μετὰ ἡμῶν βρεθάρους, ἢ νὰ ἀγωνίζωμεθα νὰ μεταφουτεῦσιν τὰ φῶτα καὶ τὰ ἦθη εἰς τοὺς ἀντίποδας. Οἱ πατρὶ ἡμῶν βρεθάρους τοῦλάχιστον ἀκούουσιν, ἐννοοῦσι καὶ δὲν τρώγουσι τοὺς διδάσκοντας.

ἔργα, συμποσοῦται 250 ἑκατομμυρίων ποσόν, ἡ δὲ κτῶ περίου δραχμῶν κατὰ κεφαλὴν ἀφιερωμένον ἰδίως εἰς τὰς λατρείας. Τοιαύτῃ ἐλευθεριότητι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ εἶναι ἄγνωστοι. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ὁ παντελής χωρισμὸς τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς πολιτείας καὶ ὁ ὅλως λαϊκὸς χαρακτῆρ τῶν σχολείων, οὐ μόνον δὲν βλάπτουσι ἀλλὰ καὶ ἐνισχύουσι τὴν θρησκείαν, ὡς προστιθέμενοι αὐτὴν σύμμαχον εἰς τὴν ἀυθόρητον ἀνάπτυξιν τῆς ἰδίας ἐκάστου συνειδήσεως μετὰ τῆς ἀπὸλύτου ἐλευθερίας.

Πρὸ τινῶν ἐτῶν ἀπέτιον ἐλάχιστον τι τίμημα (fees) οἱ διδασκόμενοι, διότι ἰδέα ἐπεκράτει, ὅπως καὶ πολλαχῶς τῆς Εὐρώπης, ὅτι ἡ δωρεὰν διδασκαλία ἡλίστα τὴν ὑπερ τῆς ἐκπαίδευσως τῶν παιδίων προθυμίαν τῶν γονέων· σήμερον ὅμως κληρήθη τὸ σύστημα τοῦτο, διότι ἐπέστησαν ὅτι διὰ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ τιμήματος μέγας ἀριθμὸς πτωχῶν οἰκογενειῶν δὲν ἐστελλον τὰ παιδία εἰς τὰς σχολαί. Πρώτῃ ἡ Πολιτεία τοῦ Νεοεβοράκου ἔδωκε τὸ παράδειγμα τῶν ἐλευθέρων σχολείων (free schools) τὸ 1849. « Πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ παιδία, εἶπεν ἐν τινὶ ἐκθέσει ὁ Κ. Rice, πρέπει νὰ ἀποκτωσὶ παιδία καὶ φῶτα καθὼς ἀναπνέουσιν ἀέρα καὶ ἥλιον, ἦτοι ἐλευθέρως καὶ ἄνευ τιμήματος. Πρώτιστον ἄρα καθήκον, ὡς καὶ πρώτιστον συμφέρον, ἔχει ἐκάστον ἔθνος νὰ συντελῇ εἰς τοῦτο διὰ παντὸς τρόπον. » Ἐκτοτε καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ Πολιτεῖαι ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τοῦ Νεοεβοράκου.

Ἀπίστευτος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτῶντων εἰς τὰς σχολαί ἀπὸ τῆς καταργήσεως τοῦ πρώτου συστήματος. Ἰδοὺ ὀλίγα τινὰ παραδείγματα τὰ 1862 ἔτος 227,319 παιδία ἐφοίτων εἰς τὰ δημοτικὰ σχολαί τῆς Μασαχουσέτης, ἦτοι 182 πρὸς 1000 ψυχὰς, ἢ 4 μαθητῆς πρὸς 5, 4, τῆς Πολιτείας περιουσίας 1,231,666 κατοίκους. Ἐν Νεοεβοράκῳ ἐφοίτων τὸ 1862 ἔτος 892,550 παιδία, ἦτοι 230 πρὸς 1000, ἢ 4 πρὸς 1, 2, διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἀνέβαινεν εἰς 3,880,735. Ἀλλ' ἢ ἐν ὄψι ἀναλογία εἶναι πολλὴ πλέον ἀξιοσημειώτος. Οἱ κάτοικοι αὐτοῦ ἦσαν τὸ ἔτος ἐκεῖνο 2,339,502, τὰ δὲ φοιτῶντα εἰς τὰ δημοτικὰ σχολαί παιδία 723,669, ἦτοι 319 πρὸς 1000, ἢ 4 πρὸς 3, 2. Τοσοῦτ' ὁ εἶναι τοῦτο ἀξιοθαύμαστον, καθόσον τὰ παιδία τὰ ἔχοντα ἡλικίαν διὰ σχολαί, ἀπὸ 7 μέχρι 13 ἐτῶν, λογιζόνται συνήθως 140 πρὸς 1000· ἄρα οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ μικρότερα, ἀλλὰ καὶ πλέον ἡλικιωμένα φοιτῶσιν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολαί. Ἐκυμαίνοντες δὲ εἴ τι μᾶλλον, τὴν περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν ταύτην σπουδὴν, συγχρίνοντες πρὸς τὰ γινόμενα ἐν Γαλίᾳ. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπίσημον ἑκθεσιν τῶν παιδίων, τῶν φοιτῶντων οὐ μόνον εἰς τὰ δημοτικὰ ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἰδιωτικὰ σχολαί, ὁ ἀριθμὸς ἀνέβαινεν εἰς

4,336,368, ἦτοι 116 πρὸς 1000, ἢ 4 πρὸς 8, 6, τῶν κατοίκων συμποσομένων εἰς 37,382,225.

Εἶναι δύσκολον καὶ νὰ φαντασθῇ τις ὁποῖος ζῆλος θερμαίνει τοὺς Ἀμερικανούς ὑπερ τῆς ἐκπαίδευσως τοῦ λαοῦ. Ἐν παραδείγματι χάριν εἶπη τις ὅτι ἡδεῖα Πολιτεία, πόλις ἡ κόμη δὲν ἔχει σχολαί ἰκανὰ, εὐθὺς συντρέχουσι πάντες ὅπως ἤθελον συντρέξαι ἵνα σβέσσωσι πυρκαϊὰν ἀπειλοῦσαν νὰ κατακαύσῃ τὰς οἰκίας αὐτῶν ἀφιερῶσι δὲ οἰκιοθελῶς οἱ ἰδιώται μεγάλας χρηματικὰς ποσότητας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἡ Μασαχουσέτη δαπανᾷ κατ' ἕτος 7,600,000 φράγκα, τὸ Νεοεβοράκον 24,500,000, τὸ Ὄιον 13,700,000, τὸ Μίσιγαν, ὑπὸ μόνον 749,143 κατοικοῦμενον, 41 ἑκατομμύρια, ἢ Καλλιφορνία 379,994 κατοίκους ἔχουσα, ἐξ ὧν 35 περίου χιλιάδες Σίναι, 2,500,000. Ἐν δὲ ἐξετάσωμεν τί δαπανᾷ οὐχὶ ἐκάστη Πολιτεία, ἀλλ' ἐκάστη πόλις θέλουμεν ἀπορήσει εἴ τι μᾶλλον τὸ 1861 μὴν ἡ τοῦ Νεοεβοράκου ἐδαπάνησεν 8 ἑκατομμύρια φράγκων, τὰ πλεῖστα ἐκπροικρετικῶν συνεισφορῶν, ἐνῶ ἡ Γαλλία εἶχε σημειώσει τὸ 1863 ἐν τῷ προϋπολογισμῷ αὐτῆς δι' ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν 6,464,029. Αἱ χάριν τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας προικρετικῶν τῶν Ἀμερικανῶν συνεισφορῶν εἰσὶν ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστοι. Τὸ παρὰ τὴν Βοστώνην πανεπιστήμιον ἔλαβεν ἐντὸς τεσσαράκοντα ἐτῶν ὑπερ τὰ πέντε ἑκατομμύρια φράγκων δωρεάν. Εἰς μόνον ἀφιέρωσεν εἰς τὴν σχολὴν τῆς νομικῆς 880,000 φράγκων, ἕτερός τις εἰς τὸ ἀστεροσκοπεῖον 500,000· ἄλλος τρίτος ἔδωκε 380,000 πρὸς κατασκευὴν ἀκαδημίας ἐν Newburyport· ἔμπορος τις ἐν Νεοεβοράκῳ ἐδαπάνησε δύο ἑκατομμύρια πρὸς σύστικιν γεωργικῶν σχολαί ἐν τῇ μικρῇ πόλει Utica καὶ καθεζῆς. Τίς δὲ ἤθελε πιστεῦσαι ὅτι κατὰ τὸν τελευταῖον ἐμφύλιον πόλεμον, ὅτε θησαυροὶ κατακλιώθησαν, ὅτε οὐ μόνον στρατοὶ διετηροῦντο ἀλλὰ καὶ τῶν στρατιωτῶν αἱ οἰκογενεαὶ διετρέφοντο πολλακίς ὑπὸ τοῦ ταμείου, ὅτε τέλος πάντων οἱ ἀντάρται διήρπασαν τὰ ἱερὰ χρήματα τῆς ἐκπαίδευσως, τὸ Νεοεβοράκον καὶ ἤζησε τὰς χάριν τῆς κοινῆς παιδείας δαπάνας; Δικαίως ἄρα ἔγραψεν ὁ ἀνώτερος ἐπιμελητὴς Randall ὅτι: « Αἱ θυσιῖαι εἰς τὸς ὑπερήλθηνμεν κατὰ τὰς προύσας περιστάσεις χάριν τῶν σχολείων δίδουσιν εἰς ἡμᾶς τὸ δικαίωμα νὰ κυνηθῶμεν δι' αὐτάς· διότι ποῖον ἄλλο ἔθνος, ἀναγκασθὲν ν' ἀφιέρωσῃ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς υπεράσπισιν τῶν ἱερῶν αὐτοῦ δικαιοματιῶν, τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑπάρξεως, καὶ ὑποβλήθην εἰς βρυτάτους φόρους πρὸς διατήρησιν ἀναρρημήτου στρατοῦ, ἀφιέρωσῃ συγχρόνως καὶ εἰς τοῦ λαοῦ τὴν ἐκπαίδευσιν τοσοῦτ' ἀμέγαρα χρηματικὰ ποσά; Καὶ τί ἄλλο ἠνάγκασεν ἡμᾶς εἰς

ταύτας τὰς θυσίας, ἢ ἡ παποιήσεις ὅτι ἡ διάχυσις τῶν φώτων εἶναι ἀπαρτίτῃτος εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, καὶ ὅτι ἡ ἐκπαίδευσίς πάντων εἶναι ἡ βᾶσις τοῦ ἐνδόξου ἡμῶν πολιτεύματος; Ὁ λᾶος ἐνόησεν ὅτι ἀσφαλέστατος τρόπος πρὸς ἐμπέδωσιν τοῦ θριάμβου αὐτοῦ εἶναι ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ἀνένδοτος ἐνέργεια πρὸς ἐξάπλωσιν αὐτῆς. » Θυμαῖοι τῶντι λόγοι, ἀποδεικνύοντες ὅτι εἰς κατάπαυσιν τῆς ἀνταρσίας δὲν ἤρκει μόνῃ ἡ σπάθη, ἀλλ' ἐχρειάζετο καὶ βιβλίον· ὅτι εἰς ἐξόντωσιν τῆς ἀνομίας ἀπηγοῦντο καὶ φῶτα (1).

Ἐς εἶδομεν λοιπὸν τὸ σύστημα τῆς διοργανώσεως τῶν σχολείων ἐν Ἀμερικῇ, εἶναι ὅλως διάφορον τοῦ ἐν Εὐρώπῃ. Ἀντὶ διδασκάλων γεγρακώτων, ἔχουσι πανταχοῦ σχεδὸν νέας 18—25 ἐτῶν. Τὸ προσωπικὸν ἀνανεοῦται ἀνά πέντε ἔτη κατὰ μέσον ὄρον ἄρξεν καὶ θήλα φοιτῶσι ἀναμιξ εἰς τὸ αὐτὸ σχολεῖον· ἡ κεντρικὴ κυβέρνησις οὐδεμίαν ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν τῆς παιδείας· ἡ δημοσίαι συζήτησις καὶ ἡ ἐπενέργεια τῆς κοινῆς γνώμης διευθετοῦσι τὰ περὶ αὐτῆς· τὰς δαπάνας τῆς διδασκαλίας ψηφίζουσιν ἐλευθέρως καὶ κατ' ἐπιθεῖαν αὐτοὶ οἱ συνεισφέροντες· ἡ ἀνωτάτη καὶ ἡ μέση ἐκπαίδευσίς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῶν ἰδιωτῶν, ἡ δὲ προκαταρκτικὴ ἐξ ἐνκατίας ἐνισχύεται γενναίως καὶ παρ' ὅλων τῶν δημοσίων ἀρχῶν· ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία δὲν περιλαμβανεται εἰς τὰ προγράμματα τῶν σχολείων.

Καὶ ἀμφιβάλλω μὲν ἂν τοιαύτη ὀργάνωσις εἶναι δυνατὸν νὰ γίνη σήμερον δεκτὴ ἐν Εὐρώπῃ· ἀπαρτίτῃτος ὅμως εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν τὴν κυρίαν βᾶσιν. Ἀνέκαθεν ἡ Ἀμερικὴ ἐθεώρησε τὴν ἀγωγὴν τῶν λαῶν ἐκ τῶν πρώτων κλάδων τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ὡς καθήκον τῆς κοινότητος πρὸς πάντα τὰ μέλη αὐτῆς. Διδασκαλία καὶ διασπορὰ φώτων ἰδοὺ τὸ πρῶτιστον καθήκον τῆς ἐξουσίας καὶ ἡ πρῶτιστη δαπάνη. Ἐνῶ εἰς ἄλλα κράτη ἐδαπανῶντο ἄ-

(1) Ἀπαρτάλλωτως ὡς οἱ Ἀμερικανοὶ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι, θεωροῦντες τὴν παιδείαν θεμέλιον τῆς πολιτείας, ἐπεμελῶντο δραστηρίως αὐτῆς καὶ μεταξὺ κρισιμωτάτων περιστάσεων. Ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν, ἐνεκα τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων, νὰ μεταφέρωσιν εἰς Τροιζήνα τὰς οἰκογενείας αὐτῶν, ἡ πόλις τῶν Τροιζηνίων ἐγράφε ψήφισμα ὅπως τὰ τέκνα τῶν προσφύγων διδάσκωνται δωρεάν. «Ὡς καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ σήμερον, οὕτω καὶ τὸ πάλαι· ὁ Ἀριστοτέλης ἤξιον κοινὸν μέλημα τὴν παιδείαν καὶ κοινὴν συμφορὰν τὴν περὶ ταύτων ἀδιαφορεῖν. » Ὅτι μὲν οὖν τῷ νομοθέτῃ μάλιστα πραγματεῦσεν περὶ τῆν τῶν νέων παιδείαν, οὐδεὶς ἂν ἀμφισβητήσει· καὶ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν οὗ γιγνώμενον τοῦτο βλέπει τὰς πολιτείας. . . . Δεῖ δὲ τῶν κοινῶν κοινὴν ποιήσειν καὶ τὴν ἀσκησιν· ἅμα δὲ οὐδὲ χρὴ νομιζέιν αὐτὸν αὐτοῦ τινα εἶναι τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως· μόνον γὰρ ἕκαστος τῆς πόλεως· ἡ δ' ἐπιμέλεια πέφυκεν ἐκἀόστου μορίου βλέπειν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου ἐπιμέλειαν.» (Πολ. Βιβ. Η', Κεφ. Α'.) Ἀνάγνωθι καὶ τὴν ἐν τῷ Δ' τόμῳ τῆς Παναδωρα (σελ. 373—383) πραγματείαν περὶ δημοσίας παιδείας τοῦ Κ. Ιω. Α. Σούτσου, συμφωνούσαν πρὸς τὰ ἀνωτέρω κατὰ τὰς βᾶσεις καὶ τὰ συμπέρασμα. Σ. ΠΑΝΔ.

φθονα χρήματα εἰς κατάρτισιν στρατῶν, καὶ στόλων καὶ εἰς ὠρακισμὸν τῶν πόλεων οἱ Ἀμερικανοὶ ἐδαπάνων κατὰ προτίμησιν εἰς οἰκοδομὴν σχολείων καὶ μισθοδοσίαν διδασκάλων. Ἀκούομεν πολλοὺς εὐχομένους ὑπὲρ διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως καὶ ὑπὲρ αὐτοδιοικήσεως· ἀλλ' ἂς πεισθῶσι τέλος ὅτι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχη τοιοῦτο σύστημα ἐὰν δὲν διασπαρῇ ἡ παιδεία, ὅπως ἐν Ἀμερικῇ, καὶ εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις τῆς κοινωνίας. . . . Μόλις συγκροτεῖται ἐν Ἀμερικῇ μία Πολιτεία, καὶ εὐθὺς ἰδρύνεται σχολεῖα καὶ πολυπλασιάζονται καθόσον αὐξάνει καὶ ὁ πληθυσμὸς· ἡ ἐκπαίδευσίς θεωρεῖται ἔργον ἐθνικὸν, εἰς ὃ πάντες συντρέχουσι καὶ περὶ οὗ πάντες μεριμνῶσιν (1). Ἰδοὺ ἐξαισιον παράδειγμα τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ κινήσῃ εἰς ἄμιλλαν τὴν Εὐρώπῃν.

ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΚ ΓΕΝΝΕΤΗΣ ΤΥΦΛΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΝΝΕΟΚΩΦΟΝ.

Τὸ ζήτημα, ποία τις ἡ προτιμητέα κατάστασις, ἡ τοῦ ἐκ γεννητῆς τυφλοῦ ἢ τοῦ ἐννεοκόφου, ἐπησχόλησε πολλὰκις τοὺς σοφοὺς, κατασταθὲν περιεργότατον, διότι εἰς τὴν λύσιν αὐτοῦ ἀνεμίχθησαν καὶ τινες ἐκ τῶν πασχόντων.

« Κατὰ θεῖον πρόνοιαν, λέγει ὁ Dufau, ἕκαστος αὐτῶν εἶναι εὐχαριστημένος εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ προσπαθῶν νὰ βελτιώσῃ αὐτὴν τὸ κατὰ δύναμιν. Οὐδεὶς τῶν ἐκ γεννητῆς τυφλῶν συγκατατίθεται νὰ στερηθῇ, ἂν ἦτο δυνατὸν, τῆς ὀμιλίας ἵνα ἀποκτή-

(1) Ἡ περὶ τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσίνης μέρημα ἀνατίθεται ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ νόμου εἰς τὰς διοικητικὰς ἀρχάς, τὸν διευθυντὴν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τὰς ὑπὸ τῶν δήμων διοριζόμενας ἐπιτροπὰς. Πάντες οὗτοι ἀφείλουσι νὰ ἐπιθεωρῶσι τὰ σχολεῖα καὶ νὰ φροντίσωσι περὶ τῆς ἐπιδόσεως τῶν μαθητῶν καὶ τῆς τηρήσεως τῶν περὶ παιδείας ὠρισμένων· ἀλλ' οὔτε αἱ διοικητικαὶ ἀρχαί, οὔτε ὁ διευθυντὴς τῶν σχολείων, οὐδὲ αὐτοὶ οἱ δημόται, τῶν ὁποίων τὰ τέκνα διδάσκονται, ἐκπληροῦσι τὸ καθήκον αὐτῶν. Εἶδομεν εἰς δημοτικὰ σχολεῖα αὐτῶν τῶν Ἀθηνῶν ἀναγνωσκόμενα ὑπὸ παιδίων βιβλία περιέχοντα ἄσεννα ἄσματα, ἅτινα ἐδίδοντο ὑπὸ τῶν ἐκδωτῶν διδασκάλων χάριν ἀργυρολογίας. Εἰς ἄλλου σχολεῖου τέμενος ὑπῆρχεν, ἴσως καὶ σήμερον ὑπάρχει, ἀναγεγραμμένον κεφαλαῖοις γράμμασι τὸ ἐξῆς δίστιχον·

\* Τιμὴ εἰς τὸν διδασκαλὸν καὶ δωρα εἰς τὰς χεῖρας,  
\* Τότε νὰ ἴδῃς τὸν μαθητὴν πῶς γίνεται φωστῆρας. »

Οἱ βουλευταὶ περιορίζονται εἰς ἀπειρήσεις συστάσεως σχολείων, καὶ ἡ ἐξουσία εἰς διορισμὸς διδασκάλων, χωρὶς νὰ ἐνθυμῶνται ὅτι «Ὀὗ τοῖς ψηφίσμασιν, ἀλλὰ τοῖς ἤθεσι καλῶς οἰκούνται αἱ πόλεις». Ἡ φημιζομένη ἐπίδοσις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν παιδείαν, γινόμενη ὅπως γίνονται, ἀποδείκναι μᾶλλον ἐλαθρία εἰς τὴν Ἑλλάδα, μάρτυρες πρὸ πάντων αὐτὰ τὰ ἀπὸ τριῶν ἐτῶν διαδραματιζόμενα. Πολλὰκις ἐθρηνολογήθησαν τὰ περὶ τοῦτου ἐν τῇ Παναδωρᾷ. Ὁρα πρὸ πάντων Τόμ. Γ', σελ. 374. Σ. ΠΑΝΔ.

ση τὴν ὄρασιν· οὕτε ὁ ἐννεόκωφος ν' ἀπολάβῃ τὴν ἀκοήν καὶ τὸν λόγον στερούμενος τῆς ὄρασεως. Καὶ δικαίῳ τῷ λόγῳ, διότι ἕκαστος τούτων ἠθέλην ἀνταλλάξει τὸ γνωστὸν διὰ τοῦ ἀγνώστου, καὶ παραιτήσῃ πραγματικὸν ὄφελος, οὗ τὴν ἀξίαν γινώσκει, ἵν' ἀπολάβῃ ἀμοιβὴν περὶ ἧς οὐδεμίαν καθαρὰν ἰδέαν ἔχει. »

Ὁ ἐκ γεννητῆς τυφλὸς Ρόδεμβάχιος (Rodenbah) ἐξετάζων τὸ ζήτημα τοῦτο, ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγράμματι, *Ἐποπέτεια τυφλοῦ τινος ἐπὶ ἐννεοκόφω»,* λύει αὐτὸ ὑπὲρ τῶν συμπασχόντων τυφλῶν. «Ὀἱ τυφλοὶ, λέγει, εἰσὶ συνήθως περιχαρεῖς, ἐνῶ οἱ ἐννεόκωφοι εἰσὶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σκυθρωποί· ὄθεν οἱ πρῶτοι εἰσὶν εὐδαιμονέστεροι τῶν ἐταίρων, ἐπομένως καὶ ἡ κατάστασις αὐτῶν προτιμητέα τῆς τῶν ἄλλων. »

Ἄλλ' εἰς τοὺς λόγους τούτους ἀπήντησεν ὁ ἐννεόκωφος Βερθιέρος (Berthier) ταῦτα·

«Ὀὐδεὶς, πέποιθα, τῶν ὀμιλούντων ἠθέλε προτιμῆσαι νὰ ἦναι μᾶλλον τυφλὸς ἢ ἐννεόκωφος. Καὶ τῷ ὄντι δυσκόλως τις ἔμπορεῖ νὰ μὴ στενοχωρηθῇ βλέπων τυφλόν· διότι καίτοι μειδιῶντων τῶν χειλέων καὶ χρωματιζομένων τῶν παρειῶν αὐτοῦ, τὸ αἰσθημα ὅμως κείται ἀείποτε νεκρὸν ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ· δὲν παριστᾷ ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ τάφου· ἢ ὑπαρξίς τοῦ περικυκλοῦται ὑπὸ αἰωνίου σκότους· οὐδεμίαν ἀκτίς φωτὸς λάμπει πώποτε ἐπὶ τῶν ἀναισθητῶν αὐτοῦ βλεφάρων. Εἶναι δυστυχὲς θῆμα ὑπὸ τοῦ θανάτου παρακολουθούμενον μεταξὺ διαυγεστάτου φωτός. Ὁ ἐννεόκωφος ἀπεναντίας ἀπολαύει ὡς πάντες οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι τοῦ φωτός, τοῦ ποικιλοχρώμου τῶν ἀνθέων, τῆς ὠραιότητος τῶν κήπων, ἐνὶ λόγῳ παντὸς ὅ,τι ὑπάρχει ὠραιότερον ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ ζωῇ. Τούτου ὁ λογισμὸς ἀντανακλάται ὡς εἰς διαφανεστάτον κρυστάλλον, τὸ δὲ πρόσωπον οὐ μόνον ἐστὶν ἐκφραστικόν, ἀλλὰ φέρει ἐξ ὀλοκλήρου τὴν εἰκόνα τῆς ἀνθρωπίνης μεγαλειότητος. Τὰ κινήματα αὐτοῦ παριστῶσι τὸ ἀνεξάρτητον τοῦ χαρακτῆρος του, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του, πλήρεις εὐγενῶν αἰσθημάτων, παριστῶσι μᾶλλον τῶν τοῦ ὀμιλοῦντος ἀνθρώπου τὸν χαρακτῆρα τῆς ψυχῆς του.

Ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν τὴν τέχνην τοῦ ὑποκρίνεσθαι ὅσον καὶ ἂν σπουδάζωμεν αὐτήν· ἡ πρωτότυπος φύσις ἀνακλύπτεται ἐν ἡμῖν μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς ὀμιλοῦσι. Καὶ ποῖος ποτὲ ὀφθαλμὸς, ὅσον ἐξυδαρκῆς καὶ ἂν ᾗ, δύναται ἐκ πρώτης ὄψεως ν' ἀνακαλύψῃ ἐν ἡμῖν τὴν ἑλλειψὶν τῆς γλώσσης;

Ὁ τυφλὸς ἔχει ἀείποτε ἀνάγκην ὀδηγοῦ, ἔστω καὶ βακτηρίας· ὁ ἐννεόκωφος ὅμως οὔτε ὀδηγοῦ οὐδ' ὑποστηρίγματος ἔχει ἀνάγκην· ἀρκεῖ αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν. Ἀκολουθεῖ τὴν πορείαν αὐτοῦ ἄνευ συντρον

φου, πρὸς τὸν Κύριον οἶδεν ἂν αἰσθάνηται διόλου συμπάθειαν. Ἐὰν ὁ τυφλὸς ἐπιβάλῃ θῆλησιν τῷ ὄραντι οὗτος καθίσταται εἶδος ἀνδραπόδου αὐτοῦ· ἂν δὲ ἀπ' ἐναντίας συμβαῖνη τ' ἀνάπαλιν, οὐαὶ εἰς τὸν τυφλόν, διότι εἰς πρώτην μεταξὺ αὐτῶν δυσκρέσκειαν δύναται ὁ δυστυχὴς τυφλὸς νὰ μείνῃ μόνος καὶ ἐγκαταλειμμένος μεταξὺ τῆς ὁδοῦ ἢ ἐπὶ τοῦ χείλους βράθρου. Ὁ ἐννεόκωφος περιφέρεται μόνος εἰς τὰς ὁδοὺς, τὰς πλατείας, τοὺς περιπάτους· περιόδει μόνος διὰ ξηρὰς καὶ θαλάσσης. Ἐχει καλλίστην ὄρασιν, διότι ὡς γνωστὸν, οἱ στερούμενοι μιᾶς τινος αἰσθήσεως ἔχουσι ἐντελεσετέρας καὶ ἐξυτέρας τοὺς ὑπολοίπους. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ εἰσὶν ἀδιακόπως εἰς κίνησιν· παρατηρεῖ καὶ κατασκοπεύει πᾶν ἐνδεχόμενον ἐμπόδιον μετὰ πολλῆς ταχύτητος καὶ ἐπιτηδειότητος, ὡσπερ εὐρίσκειτο πανταχοῦ παρών. Συχνάζει καθ' ἕξιν καὶ ἄνευ κινδύνου τὰ δημόσια μέρη, διὰ δὲ τῶν κλονισμῶν τοῦ ἐδάφους ἀντιλαμβάνεται τῆς κινουμένης καὶ πλησιάζουσας πρὸς αὐτὸν ἀμάξης· οὐδὲ συνῆθε πώποτε νὰ κατασυντριφθῇ ὑπὸ τοιαύτης.

Ἐν δὲν δύναται νὰ αἰσθανθῇ τὴν μελωδίαν τῆς μουσικῆς συμφωνίας ὡς ὁ τυφλὸς, ἀπολαύει ὅμως τὴν εὐχαρίστησιν τῆς σικηνῆς τοῦ μεγάλου κόσμου... Ὡ φύσις, ποῖος κάλαμος δύναται ποτε νὰ περιγράψῃ τὰς καλλονὰς καὶ τὴν ποιήσιν σου! Ὁ ἐκ γεννητῆς τυφλὸς δὲν δύναται νὰ ἔχη ποτὲ τὴν παραμικρὰν ἰδέαν τῆς ἀρμονίας ἐκείνης, ἢν οὐδεμία διάλεκτος ἢ χειρονομία δύναται νὰ περιγράψῃ. Τῆς ἀρμονίας δηλονότι ἐκείνης τῆς τοσοῦτον ἀνωτέρας τῆς μουσικῆς, ὅσον τὰ ἀνθρώπινα ἔργα εἰσὶ μικρότερα τῶν τοῦ Θεοῦ.

Ἐὰν δὲ ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα ὑπὸ τὴν κοινωνικὴν ἕποψιν, τίς δηλονότι ὁ ἐννεόκωφος ἢ ὁ ἐκ γεννητῆς τυφλὸς εἶναι ὠφελιμώτερος τῇ πατρίδι, βλέπομεν ὅτι ἂν ὁ ἐννεόκωφος δὲν ἦναι εἰς κατάστασιν νὰ ἐδρεύσῃ εἰς τὰς βουλάς τῆς πατρίδος του, ὡς ὁ τυφλὸς Ρόδεμβάχιος, δύναται ὅμως νὰ τὰς φωτίσῃ διὰ συμβουλῶν καὶ νὰ ὑποβάλῃ ἐγγράφως τὴν γνώμην αὐτοῦ.

Ὅταν ὁ ἐχθρὸς εὐρίσκειται πρὸ τῆς πόλης τῆς πατρίδος του, δύναται κάλλιστα ὁ ἐννεόκωφος νὰ πυροβολῆσῃ κατ' αὐτοῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκείνον τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον καὶ οἱ ὀμιλοῦντες. Ὁ τυφλὸς ὅμως οὐχί, διότι μὴ βλέπων ἐνδέχεται νὰ πυροβολῆσῃ κατὰ λάθος κατὰ τῶν συνδέλων.

Ὁ ἐννεόκωφος δύναται νὰ διασώσῃ τὸν ὀμιλόν του κινδυνεύοντα εἰς ναυάγιον ἢ εἰς πυρκαϊάν· ἀλλ' ὁ τυφλὸς δὲν εὐρίσκειται εἰς τοιαύτην κατάστασιν, οὐδὲ κἂν βλέπει τὴν θάλασσαν ἢ τὴν πυρπολουμένην οἰκίαν.

Ζητεῖται προσέτι τίς ἐξ αὐτῶν ἔχει πλεϊότερα

μέσα πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ἐαυτοῦ γνώσεων. Ἐὰν ὁ τυφλὸς ἔχη τὸ προτέρημα οὐ στερεῖται ὁ ἐννεόκωφος, τοῦ νὰ ἐπαυξάνῃ δηλαδὴ τὰς γνώσεις του διὰ τῆς ἀκοῆς, ἥτις τῷ κοινώνει τοὺς τῶν ἄλλων λογισμοὺς, μὴ τὰχα ὁ ἐννεόκωφος δὲν ἔχη βιβλία, χειρόγραφα, νομίματα, εἰκόνας κ.λ. θησαυροὺς τῶν σωζομένων γνώσεων τῶν παρελθόντων αἰώνων, ὧν ὁ τυφλὸς οὐδὲν ἄλλω ἀδύνατον νὰ κάμῃ χρῆσιν; Αἱ ἐλευθέριαι τέχναι, ἡ φυσικὴ ἱστορία, ἡ ἀνατομικὴ, ἡ χημικὴ κ. λ. οὐδὲν σχεδὸν εἰσὶ πρὸς τὸν τυφλὸν, ἐνθ' οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης καὶ οὐδεμιᾶς τέχνης, πλὴν τῆς μουσικῆς, εἶναι ἀνεπίδεκτος ὁ ἐννεόκωφος. Ἡ ἀνωτέρω γνώμη, προστίθεισιν ὁ Dufau, εἶναι ἀξία πολλοῦ λόγου, καὶ διὰ τοὺς λόγους οὐς ἀναφέρει καὶ διὰ τὴν πηγὴν ἐξ ἧς πηγάζει· καὶ οὕτω μᾶς χρησιμεύει ὡς ὁδηγὸς εἰς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. Τοῦτο εἶναι ζήτημα οἷον καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ἐπομένως πρὸς λύσιν ἀνάγκη πᾶσα ὕπως ἐξετασθῆ κατ' ὅλην αὐτοῦ τὰς ἐπιπέσεις· ὅθεν ἐπιταί ὅτι καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν σχηματισμὸν τοῦ λόγου, τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νοῦ, οὐδὲν δύναται ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἑμιλίαν ἢ τὴν γλώσσαν· ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς κοινωνικὰς σχέσεις καὶ τὰς θετικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς οὐδὲν ἀναπληροῖ τὴν ὕρσιν. Οἱ φιλόσοφοι πρὸ πολλοῦ χρόνου παρετήρησαν τὸν σύνδεσμον καὶ τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν μεταξὺ τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς γλώσσας. Καὶ τῷ ὄντι, ἡ μία τῶν δυνάμεων τούτων ἐγείρει καὶ ἡ ἑτέρα ἐκτελεῖ· ὅθεν ὁμιλοῦμεν διότι συλλογισμὸς μετὰ καὶ συλλογισμὸς μετὰ, τρόπον τινὰ, διότι ὁμιλοῦμεν. Καὶ ἡ ἀμοιβαία αὕτη σχέση καθίσταται ἐτι μᾶλλον ἐναργαστέρα ὡς ἐκ τῆς πικροβολῆς τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἀνωμαλὸν καταστάσεως. Ἀπολαύων ὁ τυφλὸς τοῦ δώρου τῆς γλώσσας, δηλαδὴ τοῦ ἀπλουστεροῦ τρόπου τῆς πρὸς τοὺς ἄλλους διοχετεύσεως τῶν ἰδίων λογισμῶν, καὶ τοῦ ἰκανωτέρου μέσου πρὸς ἐξάσκησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν νοερῶν δυνάμεων, ἐρχεται εἰς πλειοτέραν συνάρειαν μετὰ τῶν ὁμοίων του, καὶ συνδέεται μὲ τὸ εἶδος του, οὐ κατέχει τὸ οὐσιοδέστερον καὶ διακριτικὸν γνῶρισμα. Διὸ προτιμότερον ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην νὰ ἴηται τις τυφλός. Ἀλλ' ἐν τῇ κοινῶνί, ὅπου ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μεμονωμένος, καὶ μεθ' ἧς δύνανται νὰ ταυτισθῆ, ἐπιτυγχάνει ὁ ἐννεόκωφος μᾶλλον τοῦ τυφλοῦ, ὅστις δὲν ἀπολαύει ὅλης τῆς ἐνεργείας καὶ δραστηριότητος τῆς ὑπάρξεώς του καὶ εἶναι μέλος ἀπειράκις ἥττον ὠφέλιμον πρὸς ἐαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους, ὅπερ ἀποτελεῖ οὐ μικρὰν ἄλλοψιν. Ἐὰν λοιπὸν ἴηται προτιμότερον νὰ ἴηται τις τυφλὸς ὡς ἰδιώτης, ὡς πολιτικὸς ἢ μὴς προτιμότερος ὁ ἐννεόκωφος.»

L. ΔΕ-ΚΙΓ'ΑΑΑΑΣ.

## ΒΑΝΙΓΚΑ.

(1800—1804)

ΔΙΗΓΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

ὑ π ο

ALEXANDRE DUMAS.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.)

(Συνέχ. καὶ τέλος. 18α φυλλάδ. 373 — 376, 378 καὶ 379.)

Τότε, μετὰ βεβαιότητος ἰκανῆς ὅπως ἐκπλήξῃ τοὺς μάρτυρας τῆς παραδόξου ἐκείνης σκηνῆς, ὁ Ἰβάν, ἀναλαβὼν τὴν μηλωτὴν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν, ὡς ἄνθρωπος προβλεπτικὸς, εἶχε τοποθετήσει ἐπὶ τῆς θερμάστρας, περιεβλήθη αὐτήν καὶ ἐξῆλθε.

Μεθ' ἡμίσειαν δὲ ὤραν ἀνεφάνη.

— Λοιπὸν! ἀνέκραξαν ταῦτοχρόνως ὅτε Γρηγόριος καὶ οἱ δύο δούλοι.

— Ἐρχεται, εἶπεν ὁ Ἰβάν.

Οἱ τρεῖς συμπόται προσεῖδον ἀλλήλους μετ' ἐκπλήξεως· ἀλλ' ὁ Ἰβάν ἀνάλαβεν ἠσύχως τὴν θέσιν αὐτοῦ, ἐγέμισε καὶ πάλιν τὸ ποτήριον καὶ ἀνώψασε αὐτό·

— Εἰς ὑγείαν τῆς Κυρίας! εἶπεν, ἀφ' οὗ ἔχει τὴν καλοσύνην νὰ μᾶς ἐπισκεφθῇ ἐν ᾧ εἶναι τόση ψύχρα καὶ πίπτει τόσον χιόνι.

— Ἀνούσκα, ἠκούσθη λέγουσα φωνὴ ἐξωθεν, κτύπησε εἰς αὐτὴν τὴν θύραν καὶ ἐρώτησε τὸν Γρηγόριον ἂν ἴηται μέσα μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μας.

Ὁ Γρηγόριος καὶ οἱ δύο δούλοι εἶδον καὶ πάλιν ἀλλήλους ἐξεστηκότες, διότι ἀνεγνώρισαν τὴν φωνὴν τῆς Βανίγκας· ὁ δ' Ἰβάν, ἐξαπλωθεὶς ἐπὶ τοῦ καθίσματος αὐτοῦ, διεθρόπτετο μετὰ θαυμαστῆς αὐθαδείας.

Ἡ Ἀνούσκα ἠνοιξε τὴν θύραν καὶ οἱ ἐν τῷ καπηλεῖῳ εἶδον τῷ ὄντι, ὡς εἶχεν εἰπεὶ ὁ Ἰβάν, τὴν χιόνα πίπτουσαν κατὰ νεφέλας.

— Μάλιστα, κυρία, εἶπεν ἡ νέα ὑπηρέτις, εἶναι μέσα ὁ ἀδελφός μου, ὁ Δανιὴλ καὶ ὁ Ἀλέξιος.

Ἡ Βανίγκα εἰσήλθε.

— Φίλοι μου, εἶπε παραδόξως μειδιῶσα, ἔμαθα ὅτι ἐπίνετε εἰς ὑγείαν μου καὶ ἦλθα νὰ σας τὸ ἀποδώσω· ἰδοὺ μία φιάλη ἀξιολόγου φαικίου τῆς Γαλλίας, τὴν ὁποίαν ἐδώκεξ διὰ σας ἀπὸ τὰ ὑπόγεια τοῦ πατρὸς μου. — Τὰ ποτήριά σας!

Ὁ Γρηγόριος καὶ οἱ δύο δούλοι ὑπήκουσαν μετὰ βραδύτητος καὶ ἀμφιβολίας προσερχομένης ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἐν ᾧ ὁ Ἰβάν ἔτεινε τὸ ποτήριον αὐτοῦ μετὰ μεγίστης ἀναίδειας. Ἡ Βανίγκα ἐγέμισεν ἰδίῃ χειρὶ τὰ ποτήρια· ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐτόλμων νὰ πίνωσαν

— Ἐμπρός, εἰς τὴν ὑγείαν μου, φίλοι μου, εἶπε.

— Ζήτω! ἀνέκραξαν οἱ πότεαι, ἐνθαῤῥυνόμενοι ἐκ τῆς γλυκύτητος τοῦ ὕφους καὶ τῆς οἰκειότητος τῆς εὐγενούς κόρης, καὶ ἐκένωσαν τὰ ποτήρια αὐτῶν. Ἡ δὲ Βανίγκα ἐγέμισεν αὐτὰ ἐκ νέου καὶ, θεῖσα τὴν φιάλην ἐπὶ τῆς τραπέζης·

— Ἀδειάστετέ την, φίλοι μου, εἶπε, καὶ μὴ φροντίζετε δι' ἐμέ· Ἡ Ἀνούσκα καὶ ἐγὼ θὰ περιμεινώμεν πλησίον τῆς θερμάστρας νὰ περᾶσῃ ἡ κακοκαιρία.

Ὁ Γρηγόριος προσεπάθησε νὰ ἐγερθῇ ὅπως πλησίασθαι τὰς ἔδρας παρὰ τὴν θερμάστραν· ἀλλὰ, εἴτε ἐπειδὴ εἶχε μεθύσει, εἴτε ἐπειδὴ ναρκωτικὸν τι εἶχεν ἀναμιχθῆ εἰς τὸ βράκιον, ἠναγκάσθη ἐκ νέου νὰ καθήσῃ, ψαλίζων λέξεις τινὰς συγγνώμης.

— Καλὰ, καλὰ! εἶπεν ἡ Βανίγκα, κάνεις σας ἄς μὴ ἐνοχληθῆ πίνετε, φίλοι μου, πίνετε.

Οἱ συμπόται ὠφελήθησαν ἐκ τῆς δοθείσης ἀδείας καὶ ἐκένωσαν ἕκαστος τὸ πρὸ αὐτοῦ ποτήριον· μόλις δ' ὁ Γρηγόριος ἔπει καὶ κατέπεσεν ἐπὶ τῆς τραπέζης.

— Ἀξιόλογα, εἶπεν ἡ Βανίγκα ταπεινῇ τῇ φωνῇ πρὸς τὴν ὑπηρέτιδα, τὸ ὅπιον ἐνεργεῖ.

— Ποῖος εἶναι ὁ σκοπός σας; ἠρώτησεν ἡ Ἀνούσκα.

— Ὅτι ἰδῆς μετ' ὀλίγον.

Οἱ δύο μουζικκοὶ ἠκολούθησαν καὶ αὐτοὶ τὸ παράδειγμα τοῦ καπῆλου, καταπεσόντες· ὁ εἰς πλησίον τοῦ ἄλλου· ὁ δ' Ἰβάν, παλαιὸν ἐτι πρὸ τοῦ ὕπνου, ἠγωνίζετο νὰ ψάλλῃ βακχικὸν ᾄσμα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον καὶ αὐτοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκλείσθησαν· διὸ καὶ κατέπεσεν ἐπίσης ἀναίσθητος πλησίον τῶν ἄλλων.

Ἀμέσως ἡ Βανίγκα ἠγέρθη, ἐξέριψεν ἐπ' αὐτῶν βλέμμα ὑπνίου, ἔπειτα δὲ, μὴ πιστεύουσα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς, ἐκάλεσεν αὐτοὺς ἀλληλοδιαδόχως κατ' ὄνομα· ἀλλ' οὐδεὶς ἀπήντησε.

Τότε, πατάξασα τὰς χεῖρας, ἀνέκραξεν εὐθύμως·

— Ἰδοὺ ἡ στιγμή!

Καὶ πορευθεῖσα εἰς τὸ βάθος τοῦ δωματίου ἔλαθε σωρὸν ἀχύρων, ἐξέριψεν αὐτὰ εἰς μίαν γωνίαν, ἐξέριψεν ὡσαύτως ἄχυρα καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἄλλας, εἶτα, λαβοῦσα ξύλον καυόμενον ἐκ τῆς θερμάστρας, ἔβαλε πῦρ εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς καλύβης.

— Τί κάμνετε; ἀνέκραξεν ἡ Ἀνούσκα ἐντρομος καὶ προσπαθοῦσα νὰ ἀναγκαιτίσῃ αὐτήν.

— Θάπτω τὸ μυστικὸν μας εἰς τὴν στάκτην, ἀπήντησεν ἡ Βανίγκα.

— Ἀλλ' ὁ ἀδελφός μου! ὁ ταλαίπωρος ἀδελφός μου! ἀνέκραξεν ἡ νέα κόρη.

— Ὁ ἀδελφός σου εἶναι ἄτιμος· αὐτὸς μᾶς ἐπρόδωκε· θὰ ἐχανόμεθα ἂν τὸν ἀφήναμεν νὰ ζήσῃ.

— Ὡ ἀδελφεέ μου! ἀδελφεέ μου!

— Εἰμπορεῖς ν' ἀποθάνῃς μαζὶ του, εἶπεν ἡ Βανίγκα, μειδιῶσα μειδίμαα δηλοῦν ὅτι δὲν ἤθελε δυσκαρτεσθῆ ἂν ἡ Ἀνούσκα ἐδίδο τὸ τεκμήριον τοῦτο τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης.

— Ἀναψεν ἡ φωτιά, κυρία! ἀναψε!

— Λοιπὸν ἄς ἐξέλθωμεν, ἀνέκραξεν ἡ Βανίγκα. Καὶ, σύρουσα ἐξω τὴν κλαίουσαν κόρην, ἐκλείσε τὴν θύραν καὶ ἐξέριψε τὴν κλαίδα εἰς τὴν χιόνα.

— Δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἄς ἐπιστρέψωμεν γρήγορα, ἀνέκραξεν ἡ Ἀνούσκα. Ὡ! δὲν ἠμπορῶ νὰ βλέπω αὐτὸ τὸ φορικτὸν θέαμα.

— Ἐξ ἐναντίας, ἄς μείνωμεν, εἶπεν ἡ Βανίγκα, σφίγγουσα τὸν βραχίονα τῆς Ἀνούσκα· μετὰ δυνάμειος σχεδὸν ἀνδρικής, ἄς μείνωμεν ἕως ὅτου καταστραφῆ ἡ οἰκία καὶ βεβαιωθῶμεν ὅτι κάνεις δὲν θὰ γλυττώσῃ.

— Ὡ Θεέ μου! ἀνέκραξεν ἡ Ἀνούσκα γονυπετούσα, εὐσπλαγγήσισυ τὸν ἄθλιον ἀδελφόν μου, διότι ὁ θάνατος θὰ τὸν φέρῃ ἐνώπιόν σου χωρὶς νὰ τὸν δώσῃ καιρὸν νὰ προετοιμασθῇ.

— Ναι, ναι, προσευχήσου, εἶπεν ἡ Βανίγκα, διότι τὰ σώματά των μόνον θέλω νὰ καταστρέψω, ὄχι καὶ τὰς ψυχὰς των. Παρακάλεσε τὸν Θεὸν, σὲ τὸ συγχωρῶ.

Καὶ ἔμεινεν ὀρθία, τὰς χεῖρας ἔχουσα ἐσταυρωμένας καὶ φωτιζομένη ὑπὸ τῆς λάμψεως τῆς πυρκαϊῆς, ἐν ᾧ ἡ ὑπηρέτις προσπόχετο.

Ἡ πυρκαϊὰ δὲν διήρκεσε πολὺ, διότι ἡ οἰκία ἦτο ξυλίνη, ὥστε αἱ φλόγες ἐξώρμησαν μετ' ὀλίγον καὶ, αὐξανόμεναι ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἐσημάτισαν μεγάλην πυρὰν. Ἡ Βανίγκα ἐβλεπεν ἀνησύχως τὴν πρόοδον τοῦ πυρὸς, φοβουμένη μὴ ἰδῆ ἐξερχόμενον ἡμίκαυστον φάσμα. Τέλος κατέπεσεν ἡ στέγη καὶ ἡ Βανίγκα, μηδένα πλέον ἔχουσα φόβον, κατφυθύνθη πρὸς τὸ μέγαρον τοῦ στρατηγικοῦ· χάρις δὲ εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἣν εἶχεν ἡ Ἀνούσκα νὰ ἐξέρχεται κατὰ πᾶσαν ὥραν τῆς τε ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς, αἱ δύο γυναῖκες εἰσήλθον ἀπαράτητοι.

Τὴν δ' ἐπαύριον δὲν ἐγένετο λόγος ἐν Πετρούπολει ἢ περὶ τῆς πυρκαϊῆς τοῦ Κοκκίνου Καπηλεῖου· ὑπὸ τὰ εἰρήπια αὐτοῦ εὐρέθησαν τέσσαρα πτώματα ἀπνηθρακωμένα· ἐπειδὴ δὲ τρεῖς τῶν δούλων τοῦ στρατηγικοῦ δὲν εἶχον ἐπανέλθει, οὗτος ἐπέισθη ὅτι τὰ ἀγνώριστα ἐκεῖνα σώματα ἦσαν τὸ τοῦ Ἰβάν, τὸ τοῦ Δανιὴλ καὶ τὸ τοῦ Ἀλεξίου· τὸ δὲ τέταρτον βεβαίως ἦτο τὸ τοῦ Γρηγορίου.

Ἡ αἰτία τῆς πυρκαϊῆς ἔμεινεν ἀγνώστος· τὸ καπλεῖον ἦτο μεμονωμένον καὶ τοσαύτη ἡ ἐκ τῆς κακοκαιρίας ἐρημία, ὥστε οὐδεὶς εἶχεν ἀπαντήσῃ καθ' ὄδον τὰς δύο γυναῖκας· ἡ δὲ Βανίγκα δὲν ἀμφέβαλλε περὶ τῆς ὑπηρέτιδος αὐτῆς. Ὡστε τὸ μυστικὸν τῆς ἀπέθανε μετὰ τοῦ Ἰβάν.



κως δικαιολογούντες ταύτην ἡμῶν τὴν ἀπόφασιν. Ὁ πρῶτος εἶναι τὸ ὕψος καὶ ἡ ἀπέραντος ἔκτασις τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ἥτις τὴν σωτηρίαν τῶν ἐθνῶν ἐπαγγελλομένη, ἀπαιτεῖ βαθεῖαν γνώσιν τοῦ ἀνθρώπου καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐκτίμησιν τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν, διάκρισιν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ ἀσυμφέρου. Εἰς τοιοῦτον ὕψος τολμηρὸς εἶναι ὁ ἀνάγκη τὸ βλέμμα, καὶ μετ' εὐλαθείας καὶ δισταγμοῦ δύνανται νὰ θίξωσιν οἱ σοφώτεροι, οἱ ἀληθῶς σοφοὶ, ζητήματα ἀφ' ὧν ἐξαρτᾶται τῆς πατρίδος τῶν ἡ καταστροφὴ ἢ ἡ εὐδαιμονία.

«Ὁ δ' ἕτερος λόγος εἶναι ὅτι παρ' ἡμῖν ὀλίγοι εἰσὶν οἱ μὴ τὸν πολιτικὸν ἐπαγγελλόμενοι, καὶ οὐδὲν συνηθέστερον τοῦ ν' ἀπαντῶμεν εἰς πᾶσαν λεωφόρου γωνίαν, εἰς πᾶσαν καφφενείου συναγωγὴν τοὺς ἀπὸ τρίποδος διδάσκοντας τὴν πολιτικὴν. Ὡστε τῆς διδασκαλίας αὐτῆς οὐδὲν δυσχερέστερον καὶ οὐδὲν μᾶλλον πεπατημένον. Τὴν ἀποκλείουσαν λοιπὴν, εἴτε ὡς ἡμῶν ἀνοτήραν, εἴτε ὡς κατωτέραν καὶ τῶν κοινοτέρων διανοϊῶν.

«Ὅσον δὲ κρίναντες εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν ταύτην, εἰς τῆς ἴσως ἐθνικῆς τῆς ἀφέλειας προσδοκᾶται, ἀπὸ Θεοῦ ἀρχεσθαι καὶ εἰς εὐσεβοῦς ὄμασθαι ἀφετηρίας, ἐνθ' διὰ κλήρου ὀρίσασθαι τὴν τάξιν καθ' ἣν ἔβησαν ἀγορεύσει τοῦ Συλλόγου τὰ ἐπιλοιοπα μέλη, παρεκαλέσασθαι ἀναλόγη τὴν πρωτολόγῳ ὁ Σεβ. Ἀρχιμανδρίτης Κ. Λυκοῦργος, εἰς ἀνάπτωξιν ἱεροῦ τινος θέματος, καὶ διὰ τῆς παραδίδω τὸν λόγον, μέλλονται νὰ πραγματοποιῆσθαι περὶ τῆς τῶν Μάγων προσκυνήσεως.»

Μετὰ τὸν Κ. Φαγκαθὴν ὠμίλησεν ὁ Σεβασμιώτατος ἀρχιμανδρίτης Κ. Ἀλ. Λυκοῦργος περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, λαβὼν ἐνδόξιμον ἕκ τῆς προσκυνήσεως τῶν Μάγων, καὶ ἐρμηνεύσας πῶς ἕκ τε τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας καὶ τῆς ἱστορίας ἀποδεικνύεται ἀναντιρρήτως ἡ θεότης αὐτῆ. Ὁμίλησε δὲ ἐπὶ μίαν ὥραν ἐκ στήθους, μηδεμίαν ἔχων πρὸ αὐτοῦ σημειώσεις, μηδέποτε πταίσας καὶ μηδέποτε δισσολογίας. Τὸ ἀκρατῆριον ἐφάνετο κρεμᾶμενον ἀπὸ τῶν γειλέων τοῦ ῥήτορος.

ἔχει δὲ ὁ ἀρχιμανδρίτης τὴν φωνὴν κοσμίαν καὶ ἱεροπρεπῆ, τὸν λόγον μελίζον, θεηγόρον καὶ οὐχὶ μακρολόγον, τὴν φράσιν εὐληπτον καὶ ἀνθηρὰν καὶ τὸ ὕψος ὄλως ἀπὸ ἀλλοπαυμένον τῶν μεταφορῶν καὶ εἰκότων, δι' ὧν πολλοὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ῥητόρων καὶ ποιητῶν καταπυκνοῦσι τὰ ἴδια ἔργα, καὶ αὐτὰ ζημιούντες καὶ πρὸς τοὺς ἀκροατὰς ἢ ἀναγνώστας ἐμποιοῦντες κόρον καὶ ἀηδίαν. Συνελόντι εἰπεῖν ὁ λόγος τοῦ ἀρχιμανδρίτου ἦν μεστὸς «καὶ ἤθους ἀπλάστου, καὶ φρονήματος ἀληθινοῦ, καὶ παρρησίας πατρικῆς, καὶ προνοίας, καὶ συνέσεως κηδομένης, ἐπὶ τῷ καλῷ τὸ κεχαρισμένον ἔχων καὶ ἀγωγόν,» κατὰ τὸν ἡμέτερον Πλούταρχον.

Καὶ οὕτω τὸ Ἀθήναιον ἔθετο ἀπ' ἀρχῆς πρόσωπον τηλαυγές· ἀρχῆς δὲ καλῆς κάλλιστον ἔσται καὶ τὸ τέλος.

## ΣΥΜΒΟΥΛΑΙ

### ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΧΕΙΡΩΝΑΚΤΑΣ.

(Συνέχ. Ἰδε φυλῆδ. 360—378.).

*Κανόνες, ὁδηγοὶ τοῦ χειρῶνακτος.*

Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἐκπληροῦ ὁ χει-

ρῶναξ τοὺς τρεῖς ὄρους, ἀφ' ὧν οὐδέποτε πρέπει ν' ἀπομακρύνεται· δηλαδὴ

Α'. Νὰ ἐργάζεται ἐπιτηδεῖως.

Β'. Νὰ ἐργάζεται ταχέως· διότι ὁ ἐπιτηδεῖως καὶ ταχέως ἐργαζόμενος, ἢ κυριολεκτικώτερον ὁ καλὴν καὶ πολλὴν ἐργασίαν προάγων, αὐτὸς εἶναι ἀληθῆς χειρῶναξ.

Γ'. Νὰ οἰκονομῇ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ὅπως ἐργάζεται καὶ πολὺ καὶ καλῶς.

Σύνθημα ἄρα τοῦ χειρῶνακτος ἔστωσαν αἱ τρεῖς αὐταὶ λέξεις· καλῶς, ταχέως, πολὺ.

Ἐπικαλοῦμαι δὲ ἰδίως τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν συνετὴν οἰκονομίαν τῶν ἰδίων δυνάμεων. Οἱ νέοι, φανταζόμενοι ὅτι ἡ εικοσιπενταετής ηλικία θέλει διαρκέσει ἐφ' ὄρου ζωῆς, καταβάλλουσι πάσας τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἐργαζόμενοι καὶ πλεον τοῦ δέοντος καὶ μετ' ἀνευθύνου ἀγῶνος. Καὶ ἐπιανετῆ μὲν ἡ τοσαύτη ἐπιμέλεια, βλαβερὰ ὅμως ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ὑγείαν.

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ διαρκῇ ἡ καθημερινὴ ἐργασία ὅσον ἡ φρόνησις καὶ ἡ φιλάνθρωπι ἀπαγορεύουσι. Ἐπειδὴ δὲ ἐνίοτε ἡ φρόνησις τῶν ἐργαζομένων, ἢ ἡ φιλάνθρωπι τῶν ἐργολάβων παραβάνουσι τὸν ὄρον τοῦτον, αἱ κυβερνήσεις τῆς Ἀυτικῆς Ἐυρώπης ἐφρόντισαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν κατάχρησιν διὰ νόμων. Καὶ νὰ μὲν τοὺς ἐργαζομένους κατ' ἴδιον δὲν εὐρίσκει ὁ νόμος, ὡς δὲν ἰσχύει νὰ εὔρη καὶ τοὺς γινόμενους αὐτόχειρας· οὐχ ἦττον ὅμως εἰσδύει εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ κλονίζει τὰς ὥρας.

Δύο τινὰ συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ χειρῶνακτος καὶ τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἔργου·

Α'. Νοῦς ἡσυχος καὶ ἀτάραχος. Ἡ εὐδοκία πρὸ πάντων τῆς συνειδήσεως ἐλαφρύνει τοὺς κόπους καὶ ἀναπαύει τὸ σῶμα· ἐνθ' εἰς ἐναντίας, ὁ τεταραγμένος νοῦς τοσοῦτον ἐπενεργεῖ ἐπὶ τῶν σωματικῶν δυνάμεων, ὥστε ἐξασθενίζει αὐτὰς καὶ τῆς ἀσθενείας πλεον. Ὁ ἀνθρώπος δὲν δύναται νὰ ὑποφέρῃ δύο ἐν ταῦτῳ κόπους, τοὺς σωματικούς καὶ τοὺς ψυχικούς. Καρδίᾳ καθαρά, οἰκογένεια χρηστοθήτης καὶ ζῶσα ἐν ἁρμονίᾳ, ἐλπίς μέλλοντος αἰσίου, τὰ τρία ταῦτα ἐνίσχουσι τὸν βραχίονα τοῦ ἐργαζομένου.

Β'. Τροφὴ εὐχυμος καὶ ὑγιεινὴ. Ὁ ἀνθρώπος τρώγει ἵνα ζῆσθ' ἄρα ἵνα ζῆσθ' καλῶς πρέπει καὶ νὰ τρώγῃ καλῶς. Λέγων δὲ νὰ ζῆσθ' καλῶς δὲν ἐνοῶ μόνην τὴν σωματικὴν ζώην, ἀλλὰ καὶ τὴν διανοητικὴν· διότι ἀναμφισβήτητος εἶναι ἡ ἐπιρροή τοῦ στομάχου εἰς τὸν ἐγκέφαλον. Ὁ καλῶς τρεφόμενος διπλασιάζει τὴν ζωτικότητα αὐτοῦ· διότι οὐ μόνον διατηρεῖ τὰς δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ ἀναπληροῖ τὰς δαπανηθείσας εἰς ἐργασίαν, καὶ ἀυξάνει μάλιστα τὴν δραστηριότητα αὐτοῦ.

Ἡ διανοητικὴ ἰσορροπία γεννᾶται ἐκ τῆς σωματι-

κῆς. Ὁ ἔχων ὑγιᾶς τὸ σῶμα ἔχει καὶ τὸν νοῦν ὑγιᾶ, καὶ αἱ ἐξῶθεν ἐντυπώσεις δὲν συντραττοῦσι τὰ νεύρα αὐτοῦ. Εἰς ἐναντίας ἡ κακῆ, ἢ ὀλίγη ἢ ἡ υπερβάλλουσα τροφὴ, διαταράττει τὰς ἐνεργείας τοῦ νοῦς· χαυνομένου δὲ τοῦ σώματος χαυνοῦται καὶ ἡ ψυχὴ. Ἀλλὰ περὶ τροφῆς θέλω ὀμιλήσαι πλεοντέρον ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Εἶπομεν ὅτι ὁ χειρῶναξ πρέπει νὰ ἐργάζεται ταχέως, οὐχὶ ὅμως καὶ κατεπευσομένως· διότι τὰ κατεπευσομένως γινόμενα σπανίως γίνονται καλὰ.

Ἀνάγκη πρὸς τοῦτους νὰ διακόπτεται ἡ ἐργασία χάριν ἀναπαύσεως· αὐτὴ ἡ φύσις ἀπαιτεῖ νὰ ἀναπαυόμεθα ἐνίοτε, μᾶλλον ἴσως χάριν τοῦ νοῦς ἢ τοῦ σώματος· διότι καὶ τὰ βραχυρότερα ἔργα, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα φαίνονται ἀσχολοῦντα μόνον τὸ σῶμα, ἀσχολοῦσι καὶ τὸν νοῦν ἐκλύοντα ὅλην τὴν προσοχὴν. Ἡ σύντομος δὲ αὕτη ἐπιστάσις τοῦ νοῦς, ἐάν δὲν διακόπτεται ἐνίοτε, τρατᾷ καὶ καταστρέφει ἐπὶ τέλους τὰς διανοητικὰς δυνάμεις. Κατὰ τὴν παραδεδειγμένην ἐν Ἑλλάδι συνήθειαν, μετὰ τετράωρον συνεχῆ ἐργασίαν, χορηγεῖται εἰς τὸν ἐργαζόμενον μιάς ὥρας ἀνάπαυσις, χάριν γέμματος, συνομιλίας ἢ, ἐν καιρῷ μάλιστα θέρους, καὶ ὕπνου· ἡ συνήθεια αὕτη εἶναι ἀρίστη καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν· διὰ τοῦτο οὔτε οἱ ἐργαζόμενοι δι' ἴδιον λογαριασμόν, οὔτε οἱ μισθοῦντες ἐργάταις πρέπει νὰ παραβάνωσιν αὐτὴν χάριν πλεονεξίας.

Μετ' ἠρώτησέ τις ποτὲ ἂν εἶναι καλὸν ν' ἀνακουφίζῃ τὸν κόπον συνομιλίων μετ' ἄλλων ἢ τραγωδῶν.

Αἱ ἐργασίαι, ἀπεκρίθη, εἰσὶ δύο εἰδῶν· αἱ μὲν ἀπαιτοῦσι πολλὴν προσοχὴν, καὶ τότε ὁ ἐργαζόμενος πρέπει νὰ σιωπᾷ· αἱ δὲ, μηχανικαὶ σχεδὸν οὐσσι, καταπνοῦσι τὸν χειρῶνακτα ἂν δὲν συγκερᾷ διὰ τῆς ὀμιλίας καὶ τοῦ ἤσματος τὴν μονότονον αὐτῶν διάρκειαν. Οἱ χρωματισταὶ, παραδείγματος χάριν, οἱ καθαρίζοντες τὰ πλοῖα ναῦται, οἱ θερισταὶ, οἱ τραγῆται ἢ τραγωδῶσι καὶ ἄς χειλιδοιζῶσιν ὅσον θέλουσι· διότι τὸ ἔργον αὐτῶν προχωρεῖ κάλλιον ἢ ἂν εἰσιώπων.

*Ἀράπανοις τῆς Κυριακῆς καὶ ὀκνηρία τῆς Δευτέρας.*

Πλὴν δὲ τῆς μικρᾶς ταύτης διακοπῆς ὑπάρχει καὶ ἄλλη διαρκεστέρη, ἡ τῆς Κυριακῆς. Ἡ καθιέρωσις τῆς κυριακῆς ἀναπαύσεως τὴν μὲν ἀρχὴν ἔχει θείαν, τὸν δὲ σκοπὸν ὠφελιμώτατον. Ὁ ἀνθρώπος δὲν πρέπει νὰ καταγίνεται ἀδικήτως εἰς τὴν αὐτὴν ἐργασίαν διότι, ὡς εἶπον ἤδη (1), ἀφιερώων εἰς ἕν καὶ μόνον ἐπάγγελμα ὅλας τὰς σωματικὰς καὶ ὅλας τὰς ψυχικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ἀποκτηνοῦται ὡς εἶπεν. Ὁ χειρῶναξ μάλιστα, ἐκτελὼν ἔργον μηχανικὸν καὶ πάντη μονότονον, θὰ ἠθλάνετο ἐκνευρούμενα

(1) Ὁρα φυλῆδ. 371 τῆς 1 Σεπτεμβρίου 1863, σελ. 284.

καὶ παραλυόμενα τὰ νοητικὰ ἔργα, ἂν ἀναπαυόμενος περιοδικῶς τοῦ σώματος δὲν συναναπαύετο καὶ ὁ νοῦς. Ὁ χειρῶναξ πρέπει νὰ ἐνθυμηταί ὅτι δὲν ἐγεννήθη μόνον καὶ μόνον ὅπως κατεργάζεται λίθους καὶ μέταλλα, ἢ σκᾶπτῃ, ἢ ἰστοουργῇ, ἢ σκυτοτομῇ· καὶ αὐτὸς εἶναι ἀνθρώπος, καὶ ὡς τοιοῦτος πρέπει νὰ διατηρῇ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, νὰ ἐκπληροῖ ἀθρόωπον καθήκοντα, καὶ νὰ φροντίζῃ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου. Εἰς τοῦτο χρῆσιμαὶ ἡ Κυριακή.

Τὴν Κυριακὴν ὁ χειρῶναξ λησμονεῖ τὰ ἐργασίαι, καὶ μετὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν τὴν ὁποίαν, ὡς εἶπομεν, χρῆσις ἔχει νὰ μὴ παραμελῇ, ἄς ὀμιλῇ καὶ ἄς σκέπτεται περὶ πραγμάτων ζένων εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ. ἔχων τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην τὸν νοῦν ἐλεύθερον, ἄς ἐπιδίδεται εἰς παρατηρήσεις, εἰς ἀπολαύσιν τῶν καλλονῶν τῆς φύσεως, εἰς ἡδονὰς εὐγενεῖς καὶ ἀθώας, ὧν ἡ κυριώτατη εἶναι ἡ μετὰ τῆς οἰκογενεῖας αὐτοῦ ἀναστροφή. Ἐάν ζωγραφῇ, ἂν ἐκμαθῆν ἱερογραφίαν ἢ μουσικὴν, ἄς ἐπισκέπτεται δημόσια κτίρια ἢ πινακοθήκας, ἄς γυμνάζεται συμπύλλων μετ' ἄλλων φίλων· καὶ ἐάν ἀναγινώσκῃ, ἄς δαπανᾷ ὀλίγας ὥρας πορίζομενος ἐκ καλῶν βιβλίων τροφὴν εὐφρόσυνον τοῦ τε νοῦς καὶ τοῦ στήθους.

Αἱ τέρψεις αὐταὶ εἰσὶν ἀναπόφευκτοι πρὸς τὸν χειρῶνακτα, διότι ἄλλως ἢ ζῶη αὐτοῦ γίνεται ζῶη κτήνους. Ἐργαζόμενος, τρώγων, κοιμώμενος καὶ καθ' ἑκάστην ἐπαναλαμβάνων τὰ αὐτὰ, ὁμοιάζει πρὸς ἵππον στρεφόμενον ἀδιακόπως περὶ μαγγυνοπήγαδον, ἥτοι γίνεται καὶ αὐτὸς ὑποζύγιον ὡς ἐκεῖνος. Ἀναγκαῖον λοιπὸν νὰ μὴ ἐπιτρέπωμεν εἰς τὴν ὕλην νὰ κυριεύῃ κατὰ κράτος τῆς ψυχῆς. Ἄς μὴ ἔχωμεν ἀετινάως προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς εἰς τὴν γῆν· ἄς ἀνυψώμεν αὐτοὺς ἐνίοτε καὶ πρὸς τὸν οὐρανόν, διὰ τὸν ὅποιον ἐγεννήθημεν.

Ἰδοὺ λοιπὸν ὁποῖα τὰ πλεονεκτήματα τῆς Κυριακῆς· ἔχει ὅμως καὶ ἄλλα, ἅτινα δὲν πρέπει νὰ περιφρονῶμεν.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ κυριακὴ ἀνάπαυσις καὶ τὰς δυνάμεις καὶ τὴν ὑγείαν ἐν γένει τοῦ χειρῶνακτος ὠφελεῖ. Ὅτε μὴ ἐργασθῆις τις εἰσοσιτέσχαρος ὥρας ἀνέκτησε διὰ τῆς ἀναπαύσεως νέας δυνάμεις, ἐπιδίδεται μετὰ πλείονος ζεσεως εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ· διὸ καὶ τὸ ἔργον γίνεται ἐντελέστερον. Ἐνεκα τῆς περιοδικῆς ταύτης ἀναπαύσεως καὶ οἱ μυῶνες ἐκνευροῦνται καὶ ἡ προσοχὴ δὲν ἐξαντλείται. Ἐάν ὁ ἀμαξήλάτης περιποιῇ τὸς ἵππους αὐτοῦ ἢ ἐάν πλύνῃ τὴν ἀμαξίαν καὶ ἀλείψῃ τοὺς τροχοὺς, καὶ οἱ ἵπποι καὶ ἡ ἀμαξία διαρκουσι πλείονα χρόνον. Αὐτὸ τοῦτο γίνεται καὶ εἰς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ χειρῶνακτες, οἱ ἀναπαυόμενοι τὰς Κυριακὰς καὶ ἐπιδιδόμενοι εἰς τέρ-

ψεις ὁποῖα ὑπέδειξα, τηροῦσιν ἑαυτοὺς ἀμαυροῦν, πολλάκις δὲ καὶ προβεβηκότας τὴν ἡλικίαν ἐργάζονται ὡς νέοι. Ἰπάρχουσι γεωργοὶ ὀρθότροποι καὶ ἐννενηκόσια ἐτῶν διαχειριζόμενοι τὸ ἄροτρον μετὰ χειρὸς ἀνδρικῆς, ὥστε καὶ παρὰ τῶν νέων αὐτῶν θαυμάζονται. Ἰπάρχουσιν ὅμως καὶ χειρῶνακτες τῶν ὁποίων, δι' ὑπερβολικὴν φιλοπονίαν καὶ στέρησιν πάσης ἀναπαύσεως καὶ αἱ δυνάμεις ἐκλείπουσι καὶ ἡ κόμη λευκκίνηται πρὸ τῆς ὥρας. Τῆς φιλοπονίας ταύτης, εἰ καὶ ἀξίας τιμῆς, οἱ καρποὶ ἀποβαίνουσιν, ὀλέθριοι· διότι κερδαίνοντες οἱ τοιοῦτοι χειρῶνακτες τὸν μισθὸν ἡμερῶν τινῶν, στεροῦνται τῆς ἀντιμισθίας ὀλοκλήρων ἐτῶν.

Ἄλλα συνιστῶν τὴν ἀνάγκυσιν τῆς Κυριακῆς, δὲν ἐγκρίνω καὶ τὴν ἀργίαν τῶν χειρωνακτῶν κατὰ τὰς πολυκρήτους ἐορτάς, τὰς ὁποίας παρεδέχθη μὲν ἡ ἐκκλησία πρὸς τιμὴν ἐξαίρετων τινῶν ἀγίων, δὲν ἀπῆτησε δὲ καὶ νὰ τηρῶνται παρὰ τῶν ἐχόντων μάλιστα ἀνάγκην τοῦ ἐκ τῆς ἐργασίας κέρδους. Οἱ Φαρισαῖοι, ἐπιθυμοῦντες νὰ κακοποιήσωσι τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, κατηγοροῦν αὐτοῦ ὅτι ἐθεράπευεν ἀσθενεῖς ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου· ὁ Ἰησοῦς ὅμως ἀπεκρίθη εὐθύς· «Ἐξέστι τοῖς Σάββασι καλῶς ποιεῖν,» ἔγουν εἶναι συγκεχωρημένον νὰ ἐργαζώμεθα καὶ τὰς ἐορτάς, ὁσάκις πρόκειται νὰ πράξωμεν τὸ καλόν. Πράττουσι δὲ τὸ καλόν οἱ χειρῶνακτες ἐργαζόμενοι καὶ κερδαίνοντες τὰ τῆς διατροφῆς τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Ἰπακούοντες ἄρα εἰς τὴν παραγγελίαν τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ θεμελιωτοῦ τῆς Ἰερῆς ἡμῶν θρησκείας, ἀς μιμῶνται αὐτὸν εἰπόντα· «γίνεσθε μιμηταὶ μου.»

Ἐνταῦθα σπεύδω νὰ ἐπικαλεσθῶ ὅλην τὴν προσοχὴν τῶν χειρωνακτῶν εἰς τινὰ ἄλλην κατάχρησιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποπίπτουσι δυστυχῶς οὐκ ὀλίγοι· ἐννοῶ δὲ τὴν κατὰ τὰς Δευτέρας σχολὴν ἢ τοῦλάχιστον ὀκνηρίαν. Οἱ ἀποκτήσαντες τὴν ἐλευθερίαν ταύτην ἔξιν, οὐ μόνον στεροῦνται τοῦ ἡμερομισθίου, τὸ ὁποῖον θὰ ἐκέρδιον ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ καὶ δαπανῶνται εἰς περιττά. Καὶ ἠθικῶς δὲ βλάπτονται· διότι ἐνῶ κἀτέρψαν εὐχάριστος καὶ ἀδαπάνως τὴν Κυριακὴν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, εἴτε μένοντες ἐν τῇ οἰκίᾳ, εἴτε ἐξερχόμενοι εἰς περίπατον, εἴτε ἐπισκεπτόμενοι φίλους, τὴν Δευτέραν φοιτῶσιν εἰς κπηλεῖα καὶ κρασιπυλῶσι μετ' ἄλλων ἐκνευρίζόμενοι καὶ ἀναλίσκοντες τὰς δυνάμεις ὅσας ἀπέκτησαν τὴν παρελθούσῃ.

(Ἐπειτα συνέχεται.)

## ΤΟ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΘΘΩΝΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ.

Σχεδιασθὲν καὶ οἰκοδομηθὲν ὑπὸ Χριστιανοῦ Χάρσερ.

(Μετὰ εἰκόνων ἐπὶ τῶν φύλλων 374—378.)

Ἡ Ἑλλάς, ἀφοῦ διήλθεν ἐν συμφοραῖς μὲν ἀληθῶς καὶ δυσχεραῖαις, ἀλλ' οὐχ ἤπτον ζῶσα πάντοτε, τοὺς μακροὺς ἐκείνους χρόνους τοῦ Μεταίωνα, ἐγένετο ὑποχέριος εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι οὐδὲν κοινὸν εἶχον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς ὑπερέχοντας αὐτοὺς καὶ διὰ τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος, ἔπερ οὐδὲμῶς εἶχον λησμονήσει, καὶ διὰ τοῦ ὑπὸ τῆς ἐποχῆς τιμωμένου χαρκατήρος, καὶ μάλιστα διὰ τῆς θρησκείας τῶν. Οἱ δὲ κρατοῦντες, ἐν τῇ ἀθλίᾳ τυφλότητι αὐτῶν καὶ μωρίᾳ, ἐπηύξησαν οὐκ ὀλίγον τὰ εἰς διακτῆρσιν τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐθνικότητος συντείνοντα ταῦτα αἰτίαι, γινόμενοι καὶ αὐτοὶ οὗτοι παρτίτοι πρῶτον μὲν τῆς βαθμικῆς προόδου αὐτῶν, εἶτα δὲ καὶ τῆς ἀναγεννήσεως. Μετοικισθέντες οἱ Τούρκοι εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ τὴν ὁποίαν οὐδόλως ἦσαν κατάλληλοι, θαυμάζοντες καὶ μόνον ὅτι εὐρίσκονται ἐν ταύτῃ, καὶ ἀνίκανοι ἵνα συσχετισθῶσι μετ' αὐτῆς, διότι καὶ τὴν γλώσσαν καὶ τὸ πνεῦμά τῆς ἤμισσα ἐνόουν, ἠσθάνθησαν ἤδη εὐθύς μετὰ τὴν νίκην τῶν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐλθῶσιν εἰς φιλικὴν συγκοινωνίαν καὶ συνάφειαν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν νενικημένων, τοὺς ὁποίους ὀρμεμφύτως ἐφοβοῦντο καὶ τῶν ὁποίων τὴν συνδρομὴν ἐχρειάζοντο. Μωῦαμὲθ ὁ β' ἐνόησεν ἐνωρὶς ὅτι μετὰ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἐξαιρουμένης μόνον τῆς θρησκευτικῆς καὶ γλωσσικῆς διαφορᾶς, τῆς χωριζούσης αὐτοὺς, ὑπῆρχον φυσικαὶ συγγένειαι καὶ ὁμοιοτήτες, καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἤθελον οὗτοι πλησιάσει πρὸς ἀλλήλους, ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ ἠπειλείτο. Ὅθεν καὶ προσεπάθει νὰ ὑποτρέψῃ τὸ ἐκ τοῦ σχίσματος γεννηθὲν ἀρχαῖον μῖσος, ζητῶν νὰ προσελκύη εἰς ἑαυτὸν καὶ δικτηρῆ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Ἑλλήνων διὰ χορηγίας προνομίων ἢ δι' ἄλλων λαμπρῶν τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐνοίας του ἐνδείξεων. Οὕτω Γεννάδιον τὸν Σχολάριον, τὸν ἐνθερμότερον ἀντίπλοον τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας, ἀνηγόρευσε πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, ἔταξεν αὐτὸν κεφαλὴν τῆς Συνόδου, τῷ παρέσχε πολιτικὰ δικαιώματα καὶ τῷ ἐπεδαψίλευσε πολυειδεῖς τιμάς. Ὁ δὲ Γεννάδιος, συναθροίσας περὶ ἑαυτὸν πάντας τοὺς μετὰ τῶν οἰκογενειῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἐκ τῆς Τραπεζούντος ἀποδεδιωγμένων εὐρισκομένους εὐφρεῖς, συνέστησε τὴν πατριαρχικὴν ἐκείνην σχολὴν, ἐν τῇ ὁποίᾳ προκνηριζήθησαν μέχρι τέλους τῆς

ἱκατονταετηρίδος οἱ καθηγήται τῶν διὰ τῶν ἐπιστημῶν. Ἐπειδὴ οἱ αὐτοὶ ἀρχίζοντες τὰς σπουδὰς τῶν νέου μετέβαινον πρὸς τελειοποίησιν αὐτῶν συνήθως εἰς Ἰταλίαν, καὶ ἐπανήρχοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν πεπλουτισμένοι διὰ γνώσεων τῆς ἱατρικῆς, τῆς ἀστρονομίας καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν· ἐνῶ οἱ Τούρκοι, δι' ὀκνηρίαν μὴ σπουδάζοντες αὐτοὶ, μετεχειρίζοντο τοὺς Ἕλληνας ἵνα τοὺς διδάσκωσι περὶ τῶν ἀστρῶν καὶ τοὺς ἱατρούς, ὅσακις ἐνόουν· ἠναγκάζοντο δὲ πρὸς τοῦτοις νὰ τοῖς ἐμπιστεύοντο καὶ τὸ ἔργον τῶν μεγάλων παρὰ τῇ πύλῃ διερμηνέων, καὶ οὕτω καταλαμβάνοντες οἱ Ἕλληνες λίαν ἔξοχον καὶ ὑψηλὴν θέσιν, ἠδύναντο νὰ ἐπαγρυπνῶσι τὰ συμφέροντα τῶν συμπατριωτῶν τῶν, νὰ τοὺς προστατεύωσι καὶ ὑπερασπίξωσι καὶ νὰ τοῖς παρέχωσι τὰ πρὸς σπουδὴν καὶ ἐκπαίδευσιν ἀπαιτούμενα μέσα, μηδὴλως διεγειρόντες τὴν δυσπιστίαν τῶν σουλτάνων. Μετὰ μεγάλου δὲ ζήλου καὶ ἰδιωκτικῆς ἐπιτηδείουτος ἀφιερώθησαν εἰς τὰ ἔργα ταῦτα ὁ Παναγιωτάκης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, οἱ δύο οὗτοι πρῶτοι χρηματίσαντες μεγάλοι διερμηνεῖς· ἀλλὰ καὶ οἱ διάδοχοί των ἐβάδισαν ἐρρωμένως ἐπὶ τὰ ἔργα των. Ἡ αὐτὴ δὲ πνευματικὴ ὑπεροχὴ, ἡ τοὺς Ἕλληνας διερμηνεῖς τῆς πύλης ἀναδείξασα, προήγαγεν αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυίας. Πλούσιοι ἐξίσου καὶ ἐπιτηδέιοι, τιμώμενοι ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν, οἵτινες τοὺς κατεπλήρουν δώρων, ἐπομένως καὶ ὑπὸ τῶν πασσάδων, μετὰ τῶν ὁποίων διετήρουν σχέσεις καὶ συναφείας διηνεκεῖς, εἶχον οὕτω σημερινὴν ἐπιρροὴν, τὴν ὁποίαν καὶ μετεχειρίζοντο πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὁμογενῶν. Οἱ δὲ Τούρκοι, οὐ μόνον ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ἀναγνωρίζωσι καὶ ἐκτιμῶσι προσκρόντως τὴν ἄλλην εὐφυίαν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ πλεονάκις ἢ ἅπαξ ἠναγκάστησαν νὰ ἐνδύσωνται καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν γεννηϊότητα καὶ ἀνδρίαν, παραχωροῦντες αὐτοῖς προθύμως καὶ αὐτοπροαιρέτως ὅ,τι ἄλλως ἠθέλον ἐκεῖνοι ἀποσπάσει ἀπ' αὐτῶν διὰ τῆς βίας. Ἐνῶ δὲ ἤρκει καὶ νὰ ἐμφανισθῆ μόνον Μωῦαμὲθ ὁ β' ἵνα καταστῆ κύριος τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Εὐβοίας, ἡγεμὸν τις τῆς Ἡπείρου, Γεώργιος ὁ Καστριώτης, γνωστότερος ὑπὸ τὸ ὄνομα Σκενδέρμπεης, ἐκώλυεν αὐτὸν ἐν τῇ θριαμβικῇ πορείᾳ του τριάκοντα ὅλα ἔτη. Ὅθεν καὶ εἰς τοὺς ὄρεσιθίους ἀνδρᾶς τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας ἐναπέλιπεν οὗτος τὴν μνήμην τῆς ἀνδρίας του καὶ τὴν πρὸς τοὺς Τούρκους καταφρόνησιν· τοιοῦτοτρόπως τὸ θάρρος καὶ ἡ τόλμη προεχώρουν ὁσημέραι αὐξοῦντα καὶ μεταδιδόμενα εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας. Διὸ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἀνεράνησαν καὶ οἱ ἀρματωλοὶ, ἦτοι οἱ χριστιανοὶ ἐκεῖνοι ὀπλαρχηγοὶ (καπιτάνιοι), οἵτινες, ἠγούμενοι τῶν καλουμένων

παλληκαρίων, κατέστησαν φοβεροὶ εἰς τὴν ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν τόσον, ὥστε αὐτὴ οὐ μόνον ὡς νομίμους τοὺς ἀνεγνώρισεν, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ τοῖς ἐπιτρέψῃ καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν πόλεων καὶ κωμῶν, καὶ συγκατένευσε νὰ γνωμοδοτῶσι καὶ αὐτοὶ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν κοινῶν των διὰ δύο συμβούλων, καίτοι ἐν συνόλῳ τριῶν καὶ μόνον ἐπὶ τούτῳ ὀρισμένων. Ἐντεῦθεν ἀνεφύησαν, οὕτως εἶπεῖν, ἀρματωλοὶ καθ' ὅλην τὴν στερεάν Ἑλλάδα, ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Εὐβοίᾳ. Οἱ δὲ ἠρωϊκοὶ οὗτοι ὀπλαρχηγοὶ, οἵτινες ἦσαν σχεδὸν οἱ ἄρχοντες τῶν πατρίδων των, διέσωσαν τὰς πολεμικὰς ἐξεις καὶ συνθηθεῖας ἐν Ἑλλάδι, τὴν συναίσθησιν τῆς δυνάμεως τῆς, καὶ τὸν βαθμὸν ἐκείνον τῆς ἐλευθερίας, οὐ ἂνευ ἡ διάνοις καταστρέφεται· τελευταῖον δὲ καὶ ἄλλοτε ἐπὶ πᾶσι τούτοις κατέστησε τοὺς Ἕλληνας ἀπαραιτῆτως ἀναγκασίους εἰς τοὺς κρατοῦντας· ὅτι διπλασθῆ οἱ κάτοικοι τῶν ἑλληνικῶν νήσων ἦσαν ναυτικοὶ ἄνδρες· ἡ ἰκανότης αὐτῶν καὶ ἡ ἀφοβία, αἵτινες ἐμελλον βραδύτερον νὰ ἐκπλήξωσι τὴν Τουρκίαν, καὶ νὰ ἐπενέγωσι φοβεράς καὶ θανασίμους πληγὰς εἰς τὴν ναυτικὴν τῆς δυνάμιν, περιποίησαν εἰς τοὺς ναύτας τοῦ ἀρχιπελάγου ὑπόληψιν περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Μάλιστα ὁ Χουσεῖν πασσάς, ἀρχινύαρχος Σελλίμου γ', κατασκευάσας τῇ βοήθειᾳ ἐπιτηδείων εὐρωπαϊκῶν ἀρχιτεκτόνων στόλον, προσέτρεξε πρὸς ζήτησιν τοῦ ἐλλείποντος πληρώματος εἰς τοὺς ναυτικούς ἄνδρας τῶν Κυκλάδων, καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ἰδρίας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, οἱ ὁποῖοι πολλὰς ἐνδείξεις τῆς εὐνοίας του ἔχοντες, ἔλαβον καὶ τὴν ἄδειαν νὰ διαπλέωσιν ἐλευθέρως τὰς ἀνατολικὰς θάλασσας καὶ νὰ συγκοινωνῶσι μετ' ὅλης τῆς Ἀνατολῆς. Οὕτως, ἐπισκεπτόμενοι οἱ Ἕλληνες ναῦται ἐπὶ τῶν ἐλαφρῶν πλοιαρίων των τοὺς λιμένας τῆς Μαύρης θαλάσσης, προῦχώρουν πλέοντες καὶ ἔως εἰς τὸ Ταϊγάν-ρόκ αὐτά. Ὁ πλοῦτος δὲ εἰσήρχετο μετ' αὐτῶν εἰς τὰς πατρίδας των· ἡ ἐξεία ἠύξανεν ὁσημέραι, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ἡμερωτέρων ἡθῶν συνεστήθησαν σχεδὸν ἐν ἐκάστη τῶν νήσων σχολεῖα, ἐν οἷς ἐδιδάσκοντο τὰ στοιχειώδη γράμματτα. Πρότερον δὲ, καὶ δὴ, ἐν ᾧ οἱ Τούρκοι ἐπολέμουν τοὺς τελευταίους των κατὰ Βενετίας καὶ τῶν ἰπποτῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου πολέμους, αἱ νῆσοι ἐκεῖναι, ὅσαι παρέσχον πληρώματα εἰς τὰ τουρκικὰ πλοία, ἔλαβον προνομία τινὰ, πρὸς χορηγίαν τῶν ὁποίων οἱ νικηταὶ συνήθως φαίνονται γλίσχροι. Αἱ Κυκλάδες καὶ αἱ Σποράδες ἠδύναντο, μηδενὸς ὀθωμανοῦ εἰς τὰς νήσους αὐτάς εἰσερχομένου, νὰ κυβερνῶνται κατὰ τὸ δοκοῦν αὐταῖς. Ὅθεν καὶ ἐνεπιστεύθησαν τὴν διεξαγωγὴν τῶν κοινῶν εἰς χεῖρας τῶν προκρητοτέρων ἢ δημογερόντων, καὶ τοῖς ἐπετρέπη συγχρόνως νὰ

λατρεύοισιν ἐλευθέρως τὸν Θεὸν κατὰ τὰ δόγματα τῆς πίστεώς των, ὑποχρεούμενοι μόνον νὰ πληρῶσιν διὰ τοῦτο εἰς τὸν καπουδαν-πασσᾶν ὠρισμένον ποσὸν ἐτησίως.

Ἐν τῷ μέρῳ λοιπὸν τοιούτων εὐνοϊκῶν περιστάσεων ἐσχηματίσθη καὶ ἀνεπτύχθη παρὰ τοῖς Ἕλλησι, πρὶν ἢ ἀναγεννηθῶσιν εἶτι, πραγματικόν τι σύστημα δημοσίας ἐκπαίδευσσεως. Οὐκ ὀλίγα δὲ ἐδαπάνησαν πρὸς σύστασιν τῶν πρώτων σχολείων οἱ ἰδρυταὶ αὐτῶν. Ἐπειδὴ ἦτο χρεῖα νὰ ἐξαπατώνται οἱ Τουρκοὶ καὶ ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῶν καταστημάτων τούτων νὰ κρύπτηται ὑπὸ τὸ ἥττον ἐντιμὸν ὄνομα (« διορθωτήρια ») (α), καὶ ἐὰν ἐν τινὶ χώρῳ ὁ διοικητὴς ἀνεκάλυπτε τυχὸν τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ ψεῦδος, ἠγοράζετο ἡ σιωπή του διὰ χρυσοῦ· οὐχ ἦττον ὅμως τὰ σχολεῖα ταῦτα ἐξήρξον οὐκ ἴσως καὶ ἠθησαν ταχέως. Συνεστήθησαν δὲ κατὰ τὰς πρώτας ἑκατονταετηρίδας τὰ ἐπὶ τοῦ ὅρου Ἰθωνος, τὰ ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Σμύρῃ καὶ Πάτρῳ· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, μέγας ὢν διερμηνεύς, ἐπλούτισε τὰ τότε ὑπάρχοντα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, εἰσήγαγεν εἰς αὐτὰ σημαντικὰς καινοτομίας, δωρήσας ἐνταυτῷ καὶ οὐκ ὀλίγα σπουδαῖα καὶ διδακτικὰ βιβλία, τὰ ὅποια αὐτὸς οὗτος Ἕλληνας συνέγραψεν. Ὁ δὲ ἐν ἔτει 1716 αὐθέντης τῆς Βλαχίας ἀναγορευθεὶς υἱὸς τοῦ Νικολάου συνέστησεν ἐν τῇ χώρῳ ταύτῃ τυπογραφεῖον καὶ σχολεῖον. Ἐν τούτοις καὶ ἡ νεωτέρα γλῶσσα προσελάμβανεν ὀσμῆρα στερεωτέρας τύπου, ἂν καὶ τῇ ἀληθείᾳ μόνον καὶ μόνον τὰ ἐν ἄλλαις χώραις δεδημοσιευμένα ἤδη βιβλία κατ' ἐπανάληψιν ἐνταῦθα ἐξεδίδοντο· ἐστερεῖτο δὲ εἰσέτι ἡ γλῶσσα καὶ τοῦ χαρακτήρος ἐκείνου, ὃν αἱ ζῶσαι γλῶσσαι προσδέχονται, ἐκφράζουσαι ἔθνικα αἰσθητικὰ καὶ διανοητικὰ. Ἄλλ' εἰς τὸν ποιητὴν Ῥήγαν ἐπεφυλάχαστο νὰ ἐντυπώσῃ εἰς αὐτὴν τὸν νέον τοῦτον χαρακτήρα· καὶ τὰ ποιήματά του, ἐν αἷς συνηνομένα εὕρισκονται τὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ αἰσθητικὰ καὶ ἡ ιδέα τῆς παλινρθώσεως, ἐψάλλοντο ἀπανταχοῦ μετ' ἐνθουσιασμοῦ.

Ἄλλ' ὁ θάνατος τοῦ Ῥήγα, λίαν πρῶτως ὄνειροπολήσαντος ἀνεξαρτησίαν, περιεποίησεν εἰς τοὺς φιλοπατριᾶν πνεόντας θουρίους αὐτοῦ εἶτι μαγικωτέραν δύναμιν, ἢ ὅσῃν ζῶντος αὐτοῦ εἶχον· καὶ τῆς νεολογίας τὰ πνεύματα, οἰονεὶ ὑπεκαίόμενα ὑπ' ἐκείνων, ἐπεδίσκων τὰ γράμματα καὶ ἐσπούδαζον περὶ αὐτὰ μετὰ πλείονος ζήλου ἢ ἄλλοτε. Εἰς τὰς ἀρχαίας δὲ ἀφορμὰς καὶ ἄλλαι νέαι ἀκαταπύστως προστιθέμεναι, ἀνέφλεγον ὀσμῆρα περισσότερον τὴν γενικευθεῖσαν ταύτην εὐγενὴ ὁρμήν.

Εἰρήσθη δὲ καὶ ὅτι οἱ τελευταῖοι πόλεμοι τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν Τουρκίαν εἶχον ἐξασθενάσει τὰς

(α) Ἰσως εἶδος τι φροντιστηρίων.

τὴν, ἅμα δὲ καὶ καταστήσει τοὺς Ἕλληνας προσφιλέστερους. Καὶ αὐτὰ τὰ σχολεῖα, ὅσα μέχρι τέλους τῆς III. ἑκατονταετηρίδος μόνον παρὰ τὴν θήλκην τῶν σουλτάνων καὶ ὡς διὰ θαύματος προστατεύομενα διατηροῦντο, ἐπεκυρώθησαν τότε καὶ δι' ἐπισημοῦ τῆς ἐξουσίας ἐγγράφου, ὑπερ ὁ ἡγεμὼν Δημητράκης Μουρούζης ἐλαβεν ἐπιτηδείως, παρὰ τοῦ ἀσθενοῦς τὸν νοῦν Σελὶμ τοῦ γ'. Νέα δὲ καὶ συγχρόνως πλουσιώτερα καὶ σκοπιμώτερον κατηρητισμένα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα συνεστήθησαν δημοσίως. Καὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολεῖου μὴ ἐξαρκοῦντος πλέον, ὁ Μουρούζης ἐθηκε τὸν θεμέλιον λίθον καὶ πρὸς ἐτέρου οἰκοδόμησιν ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ Ὀρχικίου Βοσπόρου « Ἐρηρὴ Κρήνη » (Κουρουτσασμέ)· Βενιαμὶν δὲ ὁ Λέσβιος, ἀνὴρ συνενῶν μετὰ τῆς πολυμαθείας τοῦ καθηγητοῦ τὸν ζῆλον καὶ τὸ πῦρ τοῦ ἐταίρου, κατώρθωσε μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ ὑπερνηθείσας δυσκολίας, συνεργεῖα καὶ τοῦ Οἰκονομοῦ δημογέροντος τῶν Κυδωνίων, νὰ συστηθῇ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει σχολεῖον, εἰς τὸ ὅποιον ἐφοίτων οἱ νέοι ἀπανταχοθεν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ ἡ νῆσος Κέρκυρα, καίτοι διαφόρους περιπετείας τῆς τύχης ὑποστᾶσα, εἶχε καὶ αὐτὴ γυμνάσια καὶ σχολεῖα πρὸς τούτοις καὶ ὁ αὐτόθι γεννηθεὶς Καποδίστριας μετεχειρίζετο τὴν ἐπιβρόχην, τὴν ὅποιαν εἶχεν εἰς τοὺς συμπατριώτας του, ἵνα διεγείρῃ ἐν αὐτοῖς τὴν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν ὄρεσιν· ὅπότε δὲ βραδυτέρον μετὰ τὴν εἰρήνην τῆς Τιφλίδος, ἡ κατοχὴ τῶν Ἰονίων νήσων περιήλθεν εἰς τοὺς Γάλλους, συνέστησαν οὗτοι ἀκαδημίαν ἐν Κερκύρᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδίδασκον ὅ,τε Κάρολος Δουπνός καὶ ὁ πλοῖαρχος Λυγοῦάτος. Ἐντοσούτῳ τὰ συμβάντα τοῦ 1815 ἔτους καὶ ἡ τῶν Ἀγγλῶν ἐπάνοδος εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ἐμπόδισαν αἵφνης τὴν πρόοδον τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, καὶ ἐντεῦθεν ἐπήγαγε πνευματικὴ τις ὕψρεσις καὶ ἀθυμία ὀκτώ ὄλα ἔτη διαρκέσασα, μέχρις ὅτου ἐν ἔτει 1823 ὁ Κάνιγγ προσέταξε τὸν τότε ἀρμοστὴν τῶν Ἰονίων νήσων Μαιτλάνδον νὰ συστήσῃ πανεπιστήμιον ἐν Κερκύρᾳ. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Ἱψηλάντης ἐδίδε τὸ πρὸς τὸν ὑπερ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα σύνθημα, ἔθαλλον τρία σχολεῖα· τὸ ἐν Σμύρῃ, τὸ ἐν Κυδωνίαις καὶ τὸ Χίῳ. Ἡ Χίος μάλιστα, ἡ εὐδαίμων, δραστηρία, πολυάνθρωπος, ἡ διὰ τῆς ἐμπορίας αὐτῆς πλουσία γενομένη καὶ ἅμα ἐπὶ τῇ καλῇ αὐτῆς νεολογίᾳ καυχωμένη Χίος, ἐδέχετο 500 μαθητὰς εἰς τὸ γυμνάσιόν της, ἐν ᾧ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πολυμαθοῦς ἱερέως, καὶ ταυτῶν καθηγητοῦ ἐν τῷ Ἀθήνησι πανεπιστημίῳ Νεοφύτου Βάμβα, ἐδίδασκον 4 ½ καθηγηταί.

Βοηθεῖα δὲ καὶ τῆς ὑπὸ Κοραῆ καὶ τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμάδων ἐκδιδομένης « Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης », ἐδιδάσκοντο ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ ἐπιστήμαι, ὡς καὶ ἡ

νέα καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλληνική. Ἀλλὰ, καθόλου εἶπειν, ἡ ἐν τῷ καταστήματι τούτῳ διδομένη παιδεία καὶ ἀνατροφή ἐθιμελιούτο ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν. Καὶ ἡ περὶ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα σπουδὴ ἐξῆρε τῶν ψυχῶν τὸ φρόνημα καὶ διήγειρεν ἐν αὐταῖς ὀσμῆρα πλείοτερον τὸν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐρωτα.

Ἡ λαίλαψ τοῦ ὑπερ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος συναπήγαγε τελευταῖον διδασκάλους τε καὶ μαθητὰς, ἐξ-ελάσασα αὐτοὺς ἐκ τῶν διδασκτῆριων τῶν καὶ οἱ μὲν ἀπῆλθον ἵνα ἀγωνισθῶσιν ἐνοπλοὶ, οἱ δὲ παρείποντο εἰς τοὺς στρατοὺς, διδάσκοντες καρτερίαν καὶ ὁμόνοιαν· καὶ πολλοὺς μὲν τούτων ἀνῆρπασεν ὁ θάνατος· οἱ δὲ ἐπιζήσαντες πολλαῖς ἐχωρήθησαν καὶ αὐτοὶ ἀπ' ἀλλήλων ὑπὸ τῶν περιπετεῶν τοῦ πολέμου· ἀλλὰ βραδυτέρον τοῖς ἐπεφυλάσσετο νὰ συναντηθῶσι πάλιν καὶ νὰ ἐπαναλάβωσιν ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης, ἐν νέοις Ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ ἐπὶ Ἑλληνικῆς γῆς τὰ γόνιμα καὶ καρποφόρα τῆς εἰρήνης ἔργα.

Μετὰ τὴν ἐν Πύλῳ ναυμαχίαν ἐγένετο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Καποδιστρίου δοκιμὴ πρὸς πρώτην τινὰ συστηματοποίησιν τῆς δημοσίας παιδείας, ἀλλὰ μετὰ πλείονος ζήλου ἡ ἐπιτυχία· διότι τὰ τότε συστηθέντα διδασκτῆρια ἐχρησίμευσον ἀποκλειστικῶς εἰς τῶν στοιχειῶδων μαθημάτων τὴν διδασκαλίαν· ὥστε ἡ αὐγὴ τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος δὲν ὑπῆρξεν ὠραία, οὐδὲ προήλθεν αὐτῇ δι' ἐνὸς καὶ μόνου ἄλματος ἐκ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς· τοιαῦτα θαύματα οὐδαμῶς συμβαίνουσιν· ἀλλ' ἐπανακάμψασα ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν χώραν ταύτην, εὖρε προεγκατεστημέναν ἐν αὐτῇ τὴν νοημοσύνην, ἧτις ἐνωρίτερον εἶχεν αὐτόθι ῥιζωθῆ, ἢ μάλλον οὐδέποτε τὴν χώραν ἐγκατέλιπε, διατηρουμένη δι' ἑαυτῆς, διότι τῶν εἰς ἑαυτὴν καὶ μόνην ὤφειλε τὴν θυμασίαν της σωτηρίαν. Ἄν ἤθελεν ὅμως μόνον νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τῆς καταστροφῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ νὰ ἀναέσθῃ καὶ ἀναρρῶσθῃ. Οἱ Ἕλληνας ἔχουσι πολλὴν φιλομάθειαν ἐκ φύσεως, καὶ ἡ φιλομάθεια αὐτῇ διηγέρθη εἶτι μάλλον ἐν ἔτει 1830 ὑπὸ τοῦ πόθου τοῦ νὰ φανῶσιν ἄξιοι τῆς ὑπολήψεως, τὴν ὅποιαν ἔδειξεν ἡ Εὐρώπη πρὸς αὐτοὺς. Ἐκέκτηντο πρὸς τούτοις βιβλία, γραμματικὰς, λεξικά· καὶ πολλοὶ αὐτῶν εἶχον ἤδη χρηματίζει καθηγηταί· ἄλλοι δὲ πάλιν ἠδύναντο νὰ γείνωσιν ἐν βραχεῖ τοιοῦτοι. Ὄθεν κατεῖχον ἤδη ὀπωσθήποτε τὰ πρὸς σύστημα τι δημοσίας ἐκπαίδευσσεως ἀπαιτούμενα στοιχεῖα, καὶ τοῖς ὑπελείπετο μόνον εἶτι νὰ εὗρωσιν ἄνδρας γινώσκοντας νὰ συναγάγωσι καὶ συνδέσωσι τὰ διεσκορπισμένα τῆδε καθεῖσε στοιχεῖα ταῦτα· τοὺς δὲ ἄνδρας τούτους οὐδόλως ἐχρεῖάζοντο νὰ ζητήσωσιν παρ' ἄλλῳ τινὶ τῶν ἐθνῶν, διότι τοὺς εὗρον παρ' ἑαυτοῖς. Οὐδὲ

νοητέον ἐνταῦθα ὅτι δῆπου οἱ πεπαιδευμένοι Ἕλληνες αὐτοὶ εἶχον μαντεύσει τὰς καθόλου ἀρχὰς, ἐπὶ τῶν ὁποίων δέον νὰ ἐρείδηται ἡ ἐκπαίδευσσις καὶ ἀνατροφή τῶν λαῶν· ἀλλ' ἡ Εὐρώπη εἶχε περκαδεῖγματα τοιαῦτα, καὶ οἱ Ἕλληνες, σπουδάσαντες τὰ ἐγνώρισαν· ἦγον οἱ εὐπορώτατοι καὶ ἐξοχώτατοι τῶν ἐν Ἑλληνικοῖς σχολείοις προπαιδευθέντων νέων εἶχον ἤδη ἀποπερατώσει τὰς σπουδὰς των ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἔνθα βεβιάως διηρένησαν καὶ παρετήρησαν πάντας τοὺς βαθμοὺς τῆς δημοσίας παιδείας.

Ἡ κυβέρνησις λοιπὸν προσεκάλεσε τοὺς ἄνδρας τούτους ἵνα τὴν βοηθήσωσιν. Ἐν ἔτει δὲ 1833 ἐπεφορτίσθη ἐπιτροπὴ τις νὰ συντάξῃ καὶ καθυποβάλλῃ εἰς αὐτὴν ἐντὸς ὀλίγου σχέδιον γενικοῦ οργανισμοῦ τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσσεως. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνέστατο ὑπὸ τῶν κυρίων Κ. Α. Σχιναῦ, ὡς προέδρου, Ἀναστασίου Πολυζωῆδου, Ι. Κοκκίνου, Ἀλεξ. Σούτσου καὶ Ι. Βενθόλου, εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθη καὶ ὁ διδάκτωρ Φρασκίλης, ὁ μετέπειτα καθηγητὴς ἐν Βερολίῳ. Τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν της εἶναι γνωστά· ὅτι δηλαδὴ ἡ στοιχειώδης καὶ ἀλληλοδιδασκτικὴ παιδεία ἐμορφώθησαν λαμπρῶς ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν αὐτῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ 1833 ἕως τοῦ 1837 ἔτους συνεστήθησαν δημοτικά, Ἑλληνικά σχολεῖα καὶ τελευταῖον, γυμνάσια, εἰς τὰ ὅποια ἡ νεολαία ἐφοίτα λίαν ἐπιμελῶς.

Ἀλλὰ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον δὲν ὑπῆρχεν εἶτι κἀνὲν εἶδος ὑψηλοτέρης ἐκπαίδευσσεως, τῆς ὁποίας ὅμως ἡ ἀναγκασιότης ἦτον ἀναντίρρητος· διότι, ἂν τὰ σχολεῖα καὶ τὰ γυμνάσια ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς ὑψηλοτέρας παιδείας, πρὸς τὴν ὅποιαν οἱ εἰς αὐτὰ φοιτῶντες προπαρασκευάζονται, ἡ ὑψηλότερα παιδεία τάνάπαι ἐῖναι ἡ βάσις τῆς στοιχειώδους καὶ ἀλληλοδιδασκτικῆς, ὡς παρασκευάζουσα τοὺς διδασκάλους αὐτῆς. Καὶ ὑπῆρχον μὲν δύο σχολεῖα διὰ τὴν στοιχειώδη παιδείαν, τὸ ἕτερον τοῦ ἐτέρου τελειότερον, ἐν τοῖς ὁποίοις ἠδύναντο νὰ μορφῶνται καὶ ἀσκῶνται οἱ πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν παιδῶν ὠρισμένοι νέοι· ἀλλ' οἱ μέλλοντες καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων καὶ τοῦ πανεπιστημίου δὲν εἶχον ποῦ νὰ παρασκευάζωνται καὶ καταρτίζωνται. Λοιπὸν πρὸς τὴν ἐλλείψει ἄλλων τε ἀρμοδίων πηγῶν καὶ καθηγητῶν ἐξόχων, ἔπρεπε ἐν τάχει νὰ πληρωθῇ καὶ τὸ κενὸν τοῦτο, ἐὰν ἡ διάταξις τῆς δημοσίας παιδείας δὲν ἐμελλεν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ νὰ ἦναι ἐλλειπής καὶ ἀτελής. Τοιαύτη δὲ ἦτον ἡ γνώμη τοῦ Σχιναῦ, ἧτις καὶ ἐξενίκησεν. Ἐπειδὴ κατ' αὐτὴν ἐδημοσιεύθη νόμος, ὅστις ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει καὶ ἐνηργήθη, καὶ δυνάμει τούτου συνεστήθη τὸ πανεπιστήμιον· ἡ δὲ διηγετικῶς αὐξουσα εὐεξία τοῦ καταστήματος τούτου ἀποδεικνύει τί πρέπει νὰ προσδοκῶμεν παρὰ τοῦ φιλομαθοῦς Ἑλληνικοῦ λαοῦ.



Κατὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ πανεπιστημίου ἐλήφθη ὡς παράδειγμα ἡ τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων διάταξις. Διαιρεῖται λοιπὸν καὶ τοῦτο εἰς τέσσαρας σχολάς· τὴν θεολογικὴν, τὴν νομικὴν, τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουσι πάντα τὰ ὑπὸ τῶν τριῶν ἐτέρων μὴ περιλαμβανόμενα μαθήματα. Ἡ ἀνωτάτη διοίκησις εὐρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πρυτάνεως, ὃν ὁ βασιλεὺς ἐκλέγει ἐκ τριῶν μελῶν ὑπὸ τῆς συγκλήτου εἰς αὐτὸν προτεινομένων, καὶ ὅστις, παραδίδων τὴν πρυτανείαν του, ὀφείλει νὰ λαλήῃ δημοσίᾳ περὶ τοῦ τῆς ὑλικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ πανεπιστημίου καταστάσεως· ὁ πρύτασις δὲ οὗτος ἐκλέγεται μόνον καθ' ἕκαστον ἔτος, καὶ πρῶτος ὑπῆρξεν ὁ Σχινᾶς, ὅστις, ὡς πρόεδρος τῆς προμνημονευθείσης ἐπιτροπῆς, ὡς σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας, ὡς ὑπουργὸς καὶ ὡς πεπαιδευμένος ἐν γένει, ἦτο τῶντι ἀξίος νὰ προηγηθῇ κατὰ τοῦτο τῶν ἀξιολογίων συναδέλφων του.

(Ἐπεται τὸ τέλος.)

### ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 15, 1866.

Τῆς Βουλῆς ἐληξεν ἡ πρώτη περίοδος εὐθὺς μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ· διατάχθη δὲ ἀμέσως νέα ἔκτακτος σύνδοσις, ἐντολὴν ἔχουσα νὰ συζητήσῃ δύο μόνον νομοσχέδια· πρῶτον, τὸ περὶ τῆς ἀποζητήσεως τῆς Κωπαίδος καὶ δευτέρον τὸ περὶ τῶν ἐν Ἀκυρίῳ σκωριῶν. Καὶ συνήλθον μὲν οἱ ἐν Ἀθήναις βουλευταί, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ γίνῃ ἐναρξίς μετὰ τινὰς ἡμέρας διὰ τὴν ἀπουσίαν πολλῶν, ἦτοι χθές.

Δὲν ἐνεκρίθη νὰ δοθῇ σύνταξις εἰς τὴν χήραν τοῦ Α. Μαυροκορδάτου, οὔτε εἰς τὴν τοῦ Ἀντ. Κρεζῆ. Ἀγνωμοσύνην περιτρανωτέραν ταύτης πρὸς ἄνδρα σώσαντα τὴν Ἑλλάδα δὲν γνωρίζομεν.

Ἀπέθανε, πρὸς μεγίστην ζημίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὁ καθηγητὴς Λεόντιος Ἀναστασιάδης, διαπρεπέστατος ἑλληνοστῆς καὶ μέγας ζηλωτὴς τῆς ἐπιδόσεως τῶν νέων. Ὁ ἀοίδιμος Λεόντιος ἀνήκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀρχαίων ἐκείνων διδασκάλων, οἵτινες οὐ μόνον γνώσεων, ἀλλὰ καὶ χρηστότητος ἀνεξάντλητον πηγὴν ἐθεώρουν τὴν μελέτην τῶν ἑλλήνων συγγραφέων· καὶ εἰς ταύτην τὴν ὀρθοτάτην ἰδέαν

ἐπόμεινος ἤρμήνευσεν αὐτοὺς ἀγωνιζόμενος νὰ βυθίσει καὶ τὸν νοῦν καὶ τὸ στήθος τῶν μαθητῶν. Ἡ ἐπίδοσις εἰς ἀμφοτέρω ταῦτα ἐνέπλησσον ἀγαλλιάσεως τὴν καρδίαν τοῦ Λεοντίου, ὅστις καυχόμενος ἔλεγεν δσάκις ἤκουεν εὐδοκιμοῦντα καὶ ἐπαινούμενον πρῶτην τινὰ μαθητὴν αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸς ἔλαβα τὴν εὐτυχίαν νὰ χειραγωγήσῃ τὸν ἐπαινούμενον.

### ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κύριε Συντάκτα!

Ἐπανεβλῶν ἐκ τοῦ ἰσοπερικτοῦ, ὅπου ἤμην ἀπὸ τινῶν μνησῶν, ἀνέγνων τὸ ὑπ' ἀριθ. 373 φυλλάδιον τῆς Πα ν δ ὠ ρ ας, τὸ περιέχον σύντομον νεκρολογίαν τοῦ ἐν μακαρίῳ τῇ λήξει Κ. Νομικοῦ. Τοῦ ἀνδρὸς τούτου δικαίως ἐπαινεῖ ἡ Πα ν δ ὠ ρ α τὴν φιλοπατρίαν· ἐγὼ δὲ, ὅστις οἰκειότατος αὐτοῦ ἤμην, ἐξετιμησα πλὴν παντὸς ἄλλου τὸν ζῆλον ὅστις ἀνέφλεγεν αὐτὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ τὴν ἐτοιμότητα μεθ' ἧς ἤρξατο οὐ μόνον εἰς βοήθειαν τῶν δημοσίων καλῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνακούρισιν ἰδιωτικῶν ἀναγκῶν.

Τὸν μακαρίτην Νομικὸν περιποιήθη καθ' ἑλὴν αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν καὶ ἐκῆδυσεν ἀποθανόντα ἕτερος φιλογενέστατος ἡμῶν συμπολίτης, ὁ ἐνταῦθα μεγαλέμπορος καὶ παρὰ πάντων ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος Κ. Παῦλος Λουτράρης. Ὁ ὁμογενὴς οὗτος, πρὸ πολλῶν ἐτῶν κατασταθεὶς ἐν Τραπεζοῦντι, διεκρίθη πάντοτε ἐπὶ φιλοπατρίᾳ καὶ γενναϊότητι, καὶ ἐτίμησεν ἀληθῶς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα· τσαυτὴν δὲ ἀπέκτησεν ἀγαθὴν ὑπόληψιν, ὅστε καὶ ἕνακι δυνάμει, οἷα παραδείγματός χάριν ἡ Ἑσθία, ἦτις ἐστειλεν αὐτῷ τὸν σταυρὸν τῆς Ἀγ. Ἀννης, ἀπέμισμον αὐτῷ παράσημα.

Ὁ Κ. Π. Λουτράρης ἀνεπλήρωσε πολλὰκις ἀφιλοκερδῶς καὶ τὸν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἠρόσηνον· μετὰ δὲ τὴν ἐκτωδριανὴν μεταβολὴν ἐξετέλεσε προξενικὰ καθήκοντα τρία περίπου ἔτη. Καὶ ὅμως ἐνθ, ὡς εἶπον, αἱ ἕνακι δυνάμει ἐτίμησεν αὐτὸν, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις οὐ μόνον παράσημον, ὡς ὄφειλε, δὲν ἐστειλεν αὐτῷ, ἀλλ' αὐτὸ καὶν, πράγμα ἀπίστευτον, ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐψύχρανε τὸν ζῆλον τοῦ Κ. Λουτράρη, ἐψύχρανε ὅμως ἡμῶν τῶν ἄλλων ἑλλήνων, οἵτινες βλέπομεν τὴν ἡμετέραν κυβέρνησιν παρορῶσαν ὅτι ἐξ ἐναντίας, χάριν αὐτοῦ αὐτῆς τοῦ συμφέροντος, ἐπρεπε νὰ ἐνισχύῃ καὶ ν' ἀμείψῃ. Δέξασθε κλ. Ν. Ν.

Ἐν Τραπεζοῦντι τῇ 4 Δεκεμβρίου 1865 (\*).

Ἄσσις τοῦ ἐν τῷ 579 φυλλάδιῳ αἰνίγματος καὶ τοῦ γρίφου.

Ἄϊσωπος. — Ἄσωπός.

Ψυχῆς ἡ πυξίς ἡρεμία.

### ΑΙΝΙΓΜΑ.

Ὁ Ἄσωπος ροοῦμενον τῶν ζώων μέλος εἶμαι,  
Τὴν κεφαλὴν ἐὰν τμηθῶ, ὄρος ἐν Θράκῃ κείμαι.  
Κ. Π. Υ.

(\* ) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολὴ περιέχει ἑλὴν τὴν ἀληθεῖαν περὶ τοῦ Κ. Π. Λουτράρη, οὗ τινος γινώσκωμεν καὶ τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὸν ζῆλον. Ἀμαρτάνει δὲ ἡ Κιβέρνησις φερομένη πρὸς τοιοῦτους ἀνδρας μετὰ τῆς ἀδιαφορίας, τὴν ὁποίαν στηλιτεύει ὁ ἡμέτερος ἀνταποκριτής.

Γ Ρ Ι Φ Ο Σ.

